

9255
ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΚΡΗΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΜΑΝΟΥΗΛ ΙΩ. ΓΕΔΕΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΣ Ο ΛΟΥΚΑΡΙΣ

ΣΙΣΜΑΝΟΓΛΙΟΥ
ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ

[Ανάτυπον ἐκ τοῦ Α' τόμου]

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1938

ΚΥΡΙΛΛΟΣ Ο ΛΟΥΚΑΡΙΣ

Κατὰ τὸ τέλος ἰουνίου τοῦ παρόντος ἔτους 1938 συμπλοῦνται ἔτη τριακόσια ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ ἐπιφανοῦς πατριάρχου Κωνσταντινοπόλεως Κυρίλλου Α' τοῦ Λουκάρεως. Τὴν ἀγγήρω μνήμην τοῦ πολύτλα πατριάρχου καθήκον ἔκρινε νὰ τιμήσῃ ὁ ἐν Ἀθήναις Σύλλογος τῶν μεσαιωνικῶν γραμμάτων, προτάσει μὲν τοῦ ἐκ τῶν μελῶν αὐτοῦ κ. Γεωργίου Ἰω. Ἀρβανιτίδου, ἐν συνεργασίᾳ δὲ μετὰ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἑταιρείας κρητικῶν σπουδῶν· πρὸς διεξαγωγὴν τοῦ κοσμικοῦ πανηγυρισμοῦ τῆς ἐπετείου ταύτης ὠρίσθη ἐπιτροπεία, πρόεδρος μὲν ἔχουσα τὸν διευθύνοντα τὰς ἐργασίας τῆς κοινωφελοῦς ταύτης Ἑταιρείας κ. Ἐμμ. Τσουδερόν, μέλη δὲ τοὺς κ.κ. Ἀρβανιτίδην Γ. Ζαρίφην Γ. Καλβοκορέσσην Δ.— ἀρχαίους μαθητὰς τῆς Ἐμπορικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης, ἣ καὶ ἐφόρους αὐτῆς, ἐν αὐτῇ διασωσάσης ἐπὶ τριακόσια ἔτη, καθὰ γινώσκομεν, ἐν τῷ ναῶ αὐτῆς τὸ κρανίον τοῦ Λουκάρεως. Ἡ ἐπιτροπεία θὰ προσθέσῃ καὶ ἕτερα μέλη ἐν ἑαυτῇ, ὧν τὰ ὀνόματα θ' ἀναγγελθῶσιν ἐγκαίρως, θὰ πανηγυρίσῃ δὲ τὴν ἐπέτειον τῇ 1 νοεμβρίου (τοῦ διανουμένου ἔτους), ὑπ' ὅψιν ἔχουσα ὅτι ὁ Λούκαρις ἐγεννήθη τῇ 1 νοεμβρίου 1572.

Ἐγραψά τινα περὶ τοῦ ἀθανάτου πατριάρχου εἰς τοὺς «Πατριαρχικοὺς Πίνακας» (σ. 547-567) καὶ εἰς τὴν «Ἐκκλησιαστικὴν Ἀλήθειαν» ἐν ἔτει 1889, συγχρόνως σχεδόν· Ὁ φίλος κ. Τσουδερός ἠξίωσε ἵνα μετατυπώσω γραφόμενα τῶν «Πατριαρχ. Πινάκων» — πρὸ πενήκοντα σχεδὸν ἐτῶν — προσθέτων εἴ τι ἂν ἐλλίπη. Τὰ λείποντα, ἐν οἷς καὶ τινες ἐπιστολαὶ, καὶ μία προᾶξις ἀγιορειτικῆς συνελεύσεως προεδρευομένης ὑπὸ τοῦ Λουκάρεως, Ἀλεξανδρείας ὄντος, τῷ 1613, ἐκδίδονται ἐν τῇ μετὰ χειρὸς διατριβῇ.

συμπληροῦται δ' αὕτη, δῆθεν, οὕτω

1612 ΚΥΡΙΛΛΟΣ Α' τὸ α'.

Ἐκδηθέντος τοῦ Νεοφύτου, κληρὸς καὶ λαὸς ἐζήτησαν ἀπὸ τῆς κοσμικῆς ἀρχῆς τὸν διορισμὸν τοῦ πατριάρχου τῆς Ἀλεξανδρείας τοῦ περιωνύμου Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως «εἰς ἐπιστάσιαν τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου», καὶ διάταγμα βασιλικὸν ὠνόμασεν αὐτὸν, κατὰ τὰ μέσα τοῦ 1612. Ἀλλὰ τέσσαρες τῶν μητροπολιτῶν, ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Τιμόθεος, ὁ Θεσσαλονίκης Παῖσιος, ὁ Λαρίσης Τιμόθεος καὶ ὁ πρώην Μεσημβρίας Γερμανὸς ἠγειραν πόλεμον κατὰ τοῦ ἐπιφανοῦς πατριάρχου, ἐξώδευσαν χρήματα, ὑπέσχοντο δὲ δασμοφορίαν τῆς ἐκκλησίας ὀγκωδεστάτην, ὀκτακισχιλίων κατ' ἔτος γροσίων, ἂν μὴ ἀπατώμαι, ὅπως ἀπωθήσῃ μὲν τὸν Λούκαριν, εἰς δ' ἐξ αὐτῶν ἐπιβῇ τοῦ θρόνου. Ὁ ἀείμνηστος πατριάρχης μὴ στέργας τὰς τοιαύτας ὑλικὰς ὑποχρεώσεις, εὔρε

φρονιμώτερον ἵνα παραιτήσῃται τὴν ἀρχὴν, καὶ ἀπῆλθεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, πολὺ πιθανῶς πρὶν συνταχθῆ καὶ τὸ νενομισμένον τῆς ἐκλογῆς υπόμνημα¹.

Ὁ πατριάρχης Κύριλλος Λούκαρις, ἐκ Δυρραχίου καταγόμενος, ἐγεννήθη ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης τῇ 1 νοεμβρίου 1572, ἐκ γονέων ἀποχειροδιώτων, τὴν καταγωγὴν ἐλκόντων ἐξ ἐπιφανῶν οἰκογενειῶν. Κατὰ κόσμον Κωνσταντῖνος καλούμενος, ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ περικλεοῦς αὐτοῦ θεοῦ Μελετίου Πηγᾶ, ἐσπούδασεν ἀπὸ τοῦ 1587—1593 ἐν Βενετίᾳ καὶ Παταυῖφ τὴν φιλοσοφίαν καὶ θεολογίαν, τὴν ἰταλικὴν καὶ λατινικὴν, καταρτισθεὶς πρὶν δεόντως καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπὸ τὸν ἐν Κρήτῃ διδάσκοντα διαπρεπέστατον κληρικὸν Μελέτιον Βλαστόν· ἐπισκεψάμενος τὴν Ὀλλανδίαν καὶ Γερμανίαν, ἐπληρώθη πολλὰς μὲν ἔχων γνώσεις, ἀλλὰ καὶ μεγάλων ὀνειρῶν πλήρη τὴν κεφαλὴν, καὶ τὴν καρδίαν τοῖς διαμαρτυρομένοις συμπαθοῦσαν· καὶ μετὰ τὸ 1595 ἐχειροτονήθη διάκονος καὶ ἱερεὺς ὑπὸ τοῦ θεοῦ αὐτοῦ Μελετίου· ἐστάλη εἰς Πολωνίαν· ἠγωνίσθη κατὰ τῶν οὐνιτῶν ἐκεῖ καὶ κατὰ τῶν ἰησουϊτῶν, ἄσπονδον ὁμώσας πόλεμον κατὰ τῆς παπικῆς τυραννίας· διεκρίθη ἐν Ἀνατολῇ ὡς ἱεροκήρυξ καὶ ἐν Βίλνα τῆς Ῥωσσίας ὡς διδάσκαλος· καὶ θανόντος Μελετίου τοῦ Πηγᾶ τῇ 13 Σεπτεμβρίου 1603, Κύριλλος ὁ Λούκαρις ἐξελέγη πατριάρχης Ἀλεξανδρείας. Ἐκλήθη, καθὼς νομίζω, περὶ τὰ μέσα τοῦ 1612 εἰς τὸν οἰκουμένικόν πατριαρχικὸν θρόνον, ἐφ' οὗ ἄγνωστον εἶπερ ἔμεινε πλέον τοῦ μηνός².

1621—1623 ΚΥΡΙΑΛΛΟΣ Α' τὸ β'.

Κληθεὶς τὸ δεύτερον ὑπὸ τῆς συνόδου Κύριλλος ὁ Λούκαρις ἐπέδη τοῦ θρόνου, καὶ κατὰ μάρτιον τοῦ 1621 ἐξέδωκε καὶ τι ἔγγραφο· ἀλλὰ τὸ τῆς ἐκλογῆς υπόμνημα ἐγένετο τῇ 4 νοεμβρίου 1621³. Καταδιωχθεὶς ὑπὸ τῶν ἰησουϊτῶν ἐπαύθη, ἤδη δ' ὁ πόλεμος ἄσπονδος ἐκηρύχθη ὑπ' αὐτῶν κατὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἣτις εἶδε τὸν Λούκαριν ἀποσυρόμενον, ἐπὶ μικρόν, εὐτυχῶς, ἀπὸ τῶν πραγμάτων τῇ 17 μαΐου 1623⁴.

¹ Κώδιξ 11 Φιλολ. Συλλόγου 114.

² Πλεῖστα λέγων ἐν τῇ περὶ Λουκάρως ἱστορικῇ μου σημειώσει, παρῆμπω προχείρως σήμερον εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἑλλάδα τοῦ Δημητρακοπούλου, σ. 147, τὸ θέατρον τοῦ Ζαβίρα, σ. 398 καὶ τὴν ἑλληνιστὶ μετάφρασιν τοῦ βίου τοῦ Λουκάρως ὑπὸ Μάρκου Ῥενιέρη. Προστίθημι δ' ὅτι τὴν χρονολογίαν τοῦ θανάτου τοῦ μακαρίου Μελετίου Πηγᾶ ἐκ κώδικος ἀλεξανδρινοῦ μεταγράψας ἐπέδωκέ μοι πρὸ πολλοῦ ὁ μακαρίτης μητροπολίτης Πενταπόλεως Νεῖλος.

³ Μεταγραφὴν ὑπ' ἐμοῦ ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 224 κώδικος τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ἐνταῦθα Ἁγιοταφ. Μετοχίου, ἐστάλη πρὸς τὸν ἀρχιμ. Ἀνδρόνικον Δημητρακόπουλον, ἐκδόντα τοῦτο ἐν σ. 39-40 τῶν εἰς τὴν Φιλολογίαν τοῦ Κ. Σάθα Προσθηκῶν αὐτοῦ καὶ Διορθώσεων.

⁴ Ἡ χρονολογία κατὰ Κομνηνὸν Ὑψηλάντην σ. 131. Ἐπειδὴ, κατὰ τοὺς χρονολογίους, ὁ Γρηγόριος ὁ ἀπὸ Ἀμασείας ἔμεινε πατριάρχης ἡμέρας σχεδὸν τεσσαράκοντα, γινώσκωμεν δ' ἀπὸ τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 1 κώδικος τοῦ πατριαρχικοῦ Ἀρχιεπισκοπείου ὅτι καθῆρθε τῇ 26 ἰουνίου 1623, οὐδεμίαν δυσκολίαν ἔχομεν ἵνα ἀποδεξώμεθα τὴν χρονολογίαν ταύτην ὡς ὀρθῶς ἔχουσαν.

Κυριώτεραι πράξεις τῆς δευτέρας τοῦ Λουκάρως πατριαρχείας εἰσὶν· ἡ καθαγίασις τῆς μνήμης τοῦ ὁσίου Γερασίμου τοῦ ἐν Κεφαλληνίᾳ¹, κατὰ ἰούλιον τοῦ 1622· αἱ διαγνώσεις ὅτι ἡ μὲν ἐπισκοπὴ Κασσανδρείας ὑπάγεται τῇ μητροπόλει Θεσσαλονίκης, ἡ δὲ Δημητζίνα ἀνήκει τῇ τῆς Λακεδαιμονίας, ἀμφότεραι κατὰ δεκέμβριον τοῦ 1620 (γρπτ. 1621) γενόμεναι· ἡ ἀπὸ 25 φεβρουαρίου 1622, ὅτι τὰ χωρία Πυργίον καὶ Βολισσὸς ἐν Χίῳ εἰσὶν ἐξαρχία πατριαρχική, ἅτινα κατὰ μάρτιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐχορήγησε τῷ «ἄρχοντι» Μιχαὴλ Καβάκῳ· ἡ κατὰ μάρτιον τοῦ 1622, ὅτι αἱ ἐπισκοπαὶ Κορώνης καὶ Σαρσοκορώνης ἔσονται συνηνωμέναι τῇ μητροπόλει Παλαιῶν Πατρῶν, κατὰ παλαιὰ χρυσόβουλλα καὶ ἡ σύγχρονος αὐτῇ, κηρύττουσα σταυροπήγιον τῇ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Γάνου καὶ Χώρας ἰδρυθεῖσαν μονὴν τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοῦ Ἀγριδιανοῦ. Ἐξεδόθησαν δὲ καὶ δύο ἄλλα ἔγγραφα τῆς πατριαρχείας ταύτης².

Γνωστὸν ἐστὶν ἐπίσης γράμμα περὶ τινος μετοχίου τῆς μονῆς Βατοπεδίου ὡς καὶ τὴν ἐκκλησίαν πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους ἐπὶ τῇ ἀνοικοδομήσει τῆς πυρποληθείσης ἐν Ἀθῶν μονῆς Σίμωνος Πέτρας³.

1623—1630 ΚΥΡΙΑΛΛΟΣ Α' τὸ γ'.

Τρίτον ὁ Λούκαρις ἀναβὰς τὸν θρόνον διώκησε μέχρι μαΐου τοῦ 1630, ὅτε σκανδάλου πρόξενος ἐγένετο τῇ Ἐκκλησίᾳ ὁ μητροπολίτης Χαλκηδόνος Ἰσαάκ.

Αἱ πατριαρχεῖαι τοῦ Λουκάρως πληροῦνται συνεπειῶν τοῦ κατὰ τῆς Ἀνατολικῆς πολέμου τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἣτις διὰ τῶν ἰησουϊτῶν ἐτάραξαν αὐτὴν πρὸ πάντων ἐπὶ τῆς τρίτης ταύτης πατριαρχείας, μισαδέλφως καταδιωξάντων μέχρις ἀφαντώσεως τὴν ὑπὸ τοῦ Λουκάρως συστηθεῖσαν τῷ 1627 πατριαρχικὴν τυπογραφίαν, ἀφ' ἧς εἶχε σκοπὸν ὁ κλεινὸς πατριάρχης ἵνα ἀπολύῃ βιβλία τὰς πλάνης τῆς Ῥωμάνης Ἐκκλησίας ἀποδοκιμάζοντα καὶ ταύτας γνωρίζοντα τοῖς ὀρθοδόξοις. Εὐτυχῶς ἡ κυβέρνησις τοῦ σουλτάνου Ἀμουράτη Δ' ἔγνω τὸ δίκαιον ποῦ κεῖται, καὶ νομοδιδάσκαλος μουσουλμάνος ἐξέδωκε φεφτᾶν ὑπὲρ ἡμῶν. Ἀλλ' ἐξεδόθη τῷ 1628 ὁμολογία τῆς πίστεως, ὡς δῆθεν τῶν γραικῶν, βεβαίως ὑπὸ τῶν διαμαρτυρομένων, ἂν μὴ ὑπὸ παπικοῦ τινος, συνταχθεῖσα, ψευδωνύμως ὡς ἔργον ἐπιγραφεῖσα τοῦ Λουκάρως· ἐνῶ δ' ὁ πατριάρχης ἐσιώπα, μὴ θέλων ἵνα λυπήσῃ τὰς διαμαρτυρομένας κυβερνήσεις τῆς Ἑσπερίας, ὧν τῆς συμπράξεως εἶχεν ἀνάγκην ἐν τῷ κατὰ τῶν παπιστῶν ἀγῶνι, οἱ ἰησουῖται κατώρθωσαν ἵνα ἐνσπείρωσι μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων δυσπιστίαν πρὸς τὸ ὀρθόδοξον τῶν φρονημάτων τοῦ Λουκάρως, ἅτινα ἐγίνω-

¹ Συνεκδίδεται τῇ Ἀκολουθίᾳ τοῦ ὁσίου Γερασίμου, φέρουσα τὰς υπογραφὰς τῶν πατριαρχῶν Λουκάρως, Ἰωακείμ Ἀντιοχείας καὶ Θεοφάνους Ἱεροσολύμων, ἑπτὰ δ' ἀρχιερέων, μετὰ τῆς παρατηρήσεως «καὶ ἄλλοι πλεῖστοι».

² Μ. Δ. Χαμουδοπούλου ἐν «Ἐκκλ. Ἀληθεία» τόμ. Γ' σ. 151-153.

³ Langlois Mont Athos σ. 42, 61.

σκεν ἡ Ἀνατολικὴ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, σεβομένη αὐτὸν, καὶ τρεῖς καὶ τετράκις εἰσέπειτα πατριάρχην Κωνσταντινοπόλεως ἀναδείξασα. Οἱ τοῦ Λουόλα ἐξεδιώχθησαν ἀπὸ τῆς ὀρθοδοξοῦσης Ἀνατολῆς, ἀλλ' οὐδαμῶς ἀπέστησαν τῆς κατὰ τοῦ Λουκάρως ἔχθρας καὶ καταδιώξεως, ὅστις εὗρε πολεμίους ἐν αὐτοῖς τοῖς σπλάγγνοις τῆς ἑαυτοῦ Ἐκκλησίας.

Κυριώτεραι τῶν πράξεων αὐτοῦ, πλὴν τῶν ἀναφερομένων εἰς μονὰς ἐν Ἀγίῳ Ὄρει¹, εἰσιν ἡ κατὰ ἰούνιον τοῦ 1625 διάγνωσις, ὅτι ἡ Κασσάνδρειά ἐστὶν οὐχὶ ἀρχιεπισκοπὴ, ἀλλ' ἐπισκοπὴ τῆ μητροπόλει Θεσσαλονίκης ὑποκειμένη· κατὰ μάϊον τοῦ 1625 ἐπικύρωσις σιγίλλιου τοῦ πατριάρχου Πολυεύχτου περὶ τῆς ἐν Δημητζίανη μονῆς τοῦ Φιλοσόφου· τὸ κατὰ ἰούλιον τοῦ 1626 σιγίλλιον περὶ τῆς ἐν Κέφ μονῆς τοῦ ἀγίου Παντελεήμονος· τὸ σύγχρονον αὐτῷ περὶ τοῦ ἐν Κυζίκῳ μονυδρίου τοῦ ἀγίου Ἀνδρέου· τὸ κατὰ ἀπρίλιον τοῦ 1628 σιγίλλιον περὶ τῆς ἐν Βλαχία μονῆς τῆς Θεοτόκου, κτισθείσης ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος Μύρωνος Μογίλα· τὸ κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους σιγίλλιον περὶ τῆς ἐν Δράμα μονῆς Κοσινίτζας² δύο γράμματτα ἀφορῶντα (1624) εἰς τὴν ἐν Πάτμῳ μονήν, τὸ μὲν περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν αὐτῆς προνομίων, τὸ δὲ περὶ τῆς εἰς αὐτὴν προσηλώσεως τοῦ ἐν Πάρῳ μονυδρίου τῆς Ἐξωχωριανῆς³· τὸ κατὰ ὀκτώβριον τοῦ 1628 κηρύττον σταυροπήγιον τὸν ἐν τῇ ἐπισκοπῇ Λιτζᾶς καὶ Ἀγράφων ναδὸν τῆς Μεταμορφώσεως· τὸ κατὰ ἰανουάριον τοῦ 1629 ὅτι τὸ χωρίον Ἅγιος Στέφανος παρὰ τὴν Κωνσταντινόπολιν ἐστὶ σταυροπήγιον· τὸ κατὰ ἰανουάριον τοῦ 1630 σιγίλλιον περὶ τοῦ ἐν Σκοπέλῳ μονυδρίου τοῦ ἀγίου Μιχαὴλ Συνάδων.

Ὁ πατριάρχης Κύριλλος Λούκαρις προήγαγεν εἰς ἀρχιεπισκοπὰς τὴν ἐπισκοπὴν Σάμου⁴, καὶ τέως τὴν ἐπισκοπὴν Ζακύνθου καὶ Κεφαλληνίας⁵, ὑποκειμένας τὴν μὲν τῇ μητροπόλει Σάμου, τὴν δὲ τῇ μητροπόλει Κορίνθου.

1630-1634 ΚΥΡΙΑΛΟΣ Α' τὸ δ'

Ἀπὸ τοῦ μαΐου τοῦ 1630 τῶν ἡγιῶν δραξάμενος ὁ Λούκαρις διεξῆγε τὸν ὑπὲρ τῶν δικαίων τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν, καταδιωκαμένης ὑπὸ τῶν ἰησουϊτῶν, ἀγῶνα. Τῶν πράξεων τῆς τὸ τέταρτον πατριαρχείας αὐτοῦ ταύτης σημειῶ δύο μὲν εἰς μοναστηρικὰ δίκαια, μίαν δ' εἰς ἐνοριακὰ ἀναφερομένας· εἰς τὰς πρώτας ἀριθμῶ τὴν κατὰ ἰούλιον τοῦ 1630, περὶ τῆς ἐν ταῖς ὁρίοις

¹ Langlois, Mont Athos· σ. 61 περὶ τῆς Σίμωνος Πέτρας· 67 περὶ τῆς μονῆς τοῦ Διονυσίου.

² Παράρτ. ΙΖ' τόμου φιλολ. Συλλόγου· σ. 16.

³ Φλωρίδου Ἀπαριθμ. ἐγγράφων Πάτμου· «Πανδώρας» τόμ. Κ', σ. 48.

⁴ Κρητικίδου Πραγματεία περὶ τῆς ἐρημώσεως καὶ τοῦ συνοικισμοῦ τῆς Σάμου· σ. 23-24.

⁵ Σάθα, βίος Νικοδήμου Μεταξᾶ, τοῦ μετὰ τὴν εἰς ἐπισκοπὴν ἀνακήρουξιν πρώτου Ζακύνθου καὶ Κεφαλληνίας ἀρχιεπισκόπου· Νεοελλ. Φιλολ. σ. 274-287· βλ. ἰδίως σ. 280.

Ἄρδαμερίου καὶ Γαλατίστης σταυροπηγιακῆς μονῆς τῆς ἁγίας Ἀναστασίας, καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ 1632, περὶ τινῶν ἐξωκλησίω ἐν Λήμνῳ, ἀνηκόντων εἰς τὴν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει μονὴν Λαύρας· ὡς καὶ τὰς παρὰ τῷ Langlois ἀναφερομένας¹ ἢ δ' εἰς ἐνοριακὰ ἀναγομένη, ἐστὶν ἢ προβιβάζουσα κατὰ φεβρουάριον τοῦ 1632 τὴν ἐπισκοπὴν Ζακύνθου καὶ Κεφαλληνίας εἰς ἀρχιεπισκοπὴν, ἐκδοθεμένη πρὸ πολλοῦ². Εἰκάζω ὅτι, πρὸ πολλοῦ εὐρεθείσης ἐν Πριγκήπῳ τῆς εἰκόνης τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοῦ Κωδωνᾶ, ἐκτίσθη περὶ τὸ 1628 ὑπὸ τοῦ μοναχοῦ Ἡσαίου ἢ μονῆ καὶ ὁ ναὸς αὐτῆς³.

Ὁ πατριάρχης Κύριλλος Λούκαρις ἐκανόνισε τοὺς ἐν Κρήτῃ κοιμηθέντας ἐνεγκόντα ἐννέα ὁσίου πατέρας μετὰ καὶ τοῦ προεστῶτος αὐτῶν Ἰωάννου, μετέθηκε δὲ τὴν μνήμην αὐτῶν ἀπὸ τῆς 6 εἰς τὴν 7 ὁκτωβρίου, διὰ πατριαρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ γράμματος⁴, ἀπολελυμένου τῇ 29 ἀπριλίου 1632.

Ἡ πολιτεία τῶν ἰησουϊτῶν ἐτάραττε τὰς συνειδήσεις τῶν ὀρθοδόξων, γραικῶν καὶ ῥώσων· πρὸς τοὺς τελευταίους, ἐρωτήσαντας Θεοφάνη τὸν Ἱεροσολύμων, ἀπήντησεν οὕτως ἀνακηρύττων τὸ τῶν φρονημάτων τοῦ Λουκάρως ὀρθοδοξότατον⁵. Ὁ ἀείμνηστος Λούκαρις συνειργάσθη τῷ Θεοφάνει πρὸς ἀποκρουσιν τῶν ἀπὸ δύσεως κατὰ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἀδελφοθέου⁶.

Γνώσιν τῆς τότε παρ' ἡμῖν καταστάσεως χρηγεῖ ἢ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Σουηδίας Γουσταῦον Ἀδόλφον ἐπιστολῇ τοῦ Λουκάρως⁷.

¹ Langlois σ. 40, κατὰ δεκέμβριον 1633 περὶ τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Τσαοῦς μοναστηρίου—σ. 67, περὶ διαφορᾶς μεταξὺ τῶν μονῶν ἁγίου Παύλου καὶ Διονυσίου ἐν Ἁγίῳ Ὄρει κατὰ τὸ 1630—σ. 71· κατὰ αὐγουστον τοῦ 1633 ἐπικυρωτικὸν ἔγγραφον τῆς ἐν Ἄθῳ μονῆς Σταυρονικήτα.

² Παρὰ Σάθα· Νεοελλ. Φιλολ. σ. 282-284.

³ Κανὼν παρακλητικὸς τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοῦ Κωδωνᾶ· καὶ περὶ τῆς εὐρέσεως τῆς εἰκόνης αὐτοῦ κατὰ τὴν νῆσον Πριγκήπον· ἐν Ἀθήναις (sic), 1881, σ. 17—18 εἰ καὶ ἐν σ. 16 ὁ γράφων ἐπιλανθάνεται ἑαυτοῦ.

⁴ Ἀκολουθία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου τοῦ συνασκήσαντος ἐν τῇ νήσῳ Κρήτης μετὰ τινῶν ἄλλων συνασκητῶν αὐτοῦ ἐνεγκόντα ἐννέα. Συντεθεῖσα παρὰ Γεωργίου Βελημᾶ κλπ. δαπάνη τοῦ προηγουμένου τῆς μονῆς Γδερνέτου κυρίου Ἰωάσαφ Καπετανάκη Γαβαλᾶ. Ἐνετίησι 1787· σ. 43· ἀπὸ δὲ τῆς σελ. 5—9 ἐκτείνεται τὸ πατριαρχικὸν γράμμα, φέρον τὰς ὑπογραφὰς εἰκοσιν ἐνὸς μητροπολιτῶν, ὧν μετὰ καὶ Κύριλλος ὁ Βεθθόϊας.

⁵ Μελετίου Ἀθηνῶν Ἐκκλησ. Ἱστ. Γ', σ. 447.

⁶ Κομνηνοῦ Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν· σ. 137, ὅπου μεταγράφει τὸν ἀείμνηστον Δοσίθεον, ἐκ σελ. 1188.

⁷ Χρονολογεῖται ἀπὸ 1 ἰουλίου 1632. Βελούδου Χρυσόβουλλα καὶ γράμματα πατριαρχῶν· σ. 27—30. Βλέπε δ' ἐν τῇ πολυτιμῆτι τούτῃ ἐκδόσει ταῦ σοφοῦ φίλου ἐπιστολὴν τῆς ἐν Βενετίᾳ γραικικῆς ὀρθοδόξου κοινότητος, ἀπὸ 4 ἰουνίου 1623· σ. 93—96, καὶ ἀπὸ σ. 18—22 γράμμα αὐτοῦ λατινιστὶ γεγραμμένον περὶ τοῦ ὑπὸ Θεοφάνους Ξενάκη καθαιρεθέντος ἐν Βενετίᾳ ἱερέως Μάρκου Γλιασῆ· τὸ γράμμα κατὰ ἰανουάριον τοῦ 1623.

1634—1635 ΚΥΡΙΑΛΟΣ Α' τὸ ε'.

Εἰς τὴν ὀδυνηρὰν ἐκείνην κατάστασιν τῆς ἐκκλησίας, ἀρχολίπαροι καὶ ἄπονοι αὐτῆς υἱοὶ ἐννόουν ἵνα μὴ ἀφῶσι τὸν πατριάρχην Κύριλλον Α' ἤσυχον, μόνις δὲ κατὰ τὴν πέμπτην αὐτοῦ ταύτην πατριαρχίαν ἐν ἔτος, ἢ μᾶλλον δέκα μῆνας κοσμήσας τὸν θρόνον ἐξεβλήθη διὰ τοῦ Κονταρῆ. Ἀδυνατῶ ἵνα ἐννοήσω πῶς ἢ Ἐκκλησία, ἢ μετὰ τὴν ἐν Γενεύῃ ἐκδοθεῖσαν Ὁμολογίαν βεβαιωθείσα περὶ τῶν ὀρθοδόξων τοῦ Λουκάρως φρονημάτων, ἐπέτρεπε ἵνα ἀπωθῆται ὑπ' ἀνθρώπων, ὧν οὐδαμῶς ἠγνόει βέβαια τὰς συμπαθείας πρὸς τὴν παρὰ τὸν Τίβεριν ἁγίαν ἔδραν¹.

1637—1638 ΚΥΡΙΑΛΟΣ Α' τὸ ς'

Καὶ τελευταῖον καλεῖται τὸν ἀπρίλιον τοῦ 1637 πατριάρχης νέας Ῥώμης, ἐπὶ φρουραγμῶ τῶν μισαδέλφων τῆς παλαιᾶς μισσιοναρίων, οἵτινες ἰδόντες αὐτὸν καὶ πάλιν ἐπανελθόντα, γινώσκοντες δ' ὅτι, καθὼς εἶπεν ἄλλος πρὸ ἐμοῦ, «μόνον οἱ νεκροὶ δὲν ἐπανέρχονται», καὶ συκοφαντίας ἔπλασαν κατ' αὐτοῦ καὶ λαοὺς καὶ ἰσχυροὺς ἄρχοντας διήγειραν ἐναντίον ἐνὸς τῶν ἠρωϊκωτέρων τῆς ὀρθοδοξίας ὑπερμάχων, ὅστις τῆς εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν ἀφοσιώσεως καὶ τῆς ἀμύνης ὑπὲρ τῆς πνευματικῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ ἐπιπτεν ἐξαίσιον καὶ μέγα καλλιέργημα τῇ 27 ἰουνίου 1638, καὶ ἡ ἱστορία, καθὰ παρατηρεῖ μετ' ἄλλους ψυχῆς ἐπὶ τοῖς συμβάμασι τούτοις ὁ Κ. Σάθας, ὡς πρὸ αὐτοῦ ὁ πολυμαθέστατος νομοδιδάσκαλος Μάρκος Ρενιέρης, «ἡ ἱστορία πρὸς αἰσχος τοῦ καθολικισμοῦ, ἀπεμνημόνευε καὶ τῆς τιμῆς (τοῦ τιμημένου), ἦν ἐδαπάνησεν ἢ ῥωμαϊκῆ ἀδύλῃ, ἦν ὁ μὲν Rycaut εἰς 50.000 κορώνας ἀριθμεῖ, ὁ δὲ Σαγγρέδος εἰς 40.000 σκούδων». Χεῖρες εὐσεδῶν ἀλιέων εὐροῦσαι τὸ σῶμα τοῦ ἱεροῦ πατριάρχου ἔθαψαν αὐτὸ μετ' εὐλαθείας, ἀλλ' ἡ μισαδελφία καὶ μανικὴ διαγωγὴ τῶν ἰησουϊτῶν (λέγουσιν) ἐξέθαψε τὸ πτώμα καὶ ἔρριψεν αὐθις εἰς τὴν θάλασσαν, ἣτις συμπαθοῦσα τῷ θαυμασιωτάτῳ τῆς ὀρθοδοξίας ὑπερμάχῳ ἐξέβρασεν αὐτὸν παρὰ τὴν νῆσον Χάλικην, ὅπου τὰ λείψανα ἔκειντο ἐπὶ διάστημα πλέον τοῦ ἔτους· μεθ' ὃ ὁ Παρθένιος οἰκουμενικὸς πατριάρχης ὁ ἀπὸ Ἀδριανοπόλεως ἀνεκόμισεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν ναὸν, καὶ κηδείας ὁσίας ἀξιώσας αὐτὰ διέσωσε τὸ κρηνίον μόνον ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ βήματος τοῦ ναοῦ τῆς ἐν Χάλικῃ μονῆς τῆς Θεοτόκου Καμαριωτίσσης². Τὴν εἰκόνα τοῦ κλεινοῦ πατριάρχου βλέπει τις προχείρως ἐν τῷ τοῦ 1870 «Ἐθνικῷ Ἡμερολογίῳ» τοῦ Μαρίνου Παπαδοπούλου Βρετοῦ. Τῆς τελευταίας ταύτης πατριαρχείας γινώ-

¹ Φρονῶ ὅτι τὸ παρὰ Δημητρακοπούλῳ κείμενον («Ἡμέρας» ἀριθ. 874) ἀφοριστικὸν κατὰ τοῦ Πατελλαρίου γράμμα μᾶλλον εἰς τὸν Λούκαριν ἀνήκει, οὐχὶ δ' εἰς τὸν Κονταρῆν, διότι κατὰ Μελέτιον καὶ Δοσίθεον, παυθέντος τοῦ Πατελλαρίου ἐξελέγη ὁ Λούκαρις, τοῦθ' ὅπερ μαρτυροῦσι καὶ τὰ πατριαρχικὰ γράμματα, ἅτινα διέσωσεν ὁ Δοσίθεος ἐν τῇ Νομικῇ Συναγωγῇ.

² Σάθα Φιλολ. σ. 246. Αἱ λοιπαὶ πληροφορίαι παρὰ Δοσίθεῳ. Μνεῖα πηγῶν ἐν τῇ περὶ Λουκάρως ἰδίᾳ συγγραφῇ μου γενήσεται καὶ λόγος ἐκτενέστατος περὶ τοῦ

σκομεν μίαν πράξιν τέως ανέκδοτον, τὴν κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1638 κηρύττουσαν σταυροπήγιον τὴν ἐν Ναυπλίῳ ἐκκλησίαν καὶ χώραν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, καὶ μίαν ἐκδεδομένην¹, ἣν ἀπέλυσε τῇ 22 Σεπτεμβρίου 1637, καὶ δι' ἧς μετατίθησιν εἰς τὴν μητρόπολιν Φιλαδελφείας καὶ τὴν προεδρείαν τῆς ἐν Βενετίᾳ γραικικῆς ὀρθοδόξου κοινότητος τὸν ἐπίσκοπον Κυθήρων Ἀθανάσιον Βαλεριανόν. Σημειωτέα δ' ἐστὶν ἡ πράξις, δι' ἧς, τῇ 7 Σεπτεμβρίου 1637, ψηφίζει μητροπολίτην Συνάδων καὶ πρῶτην Χειμάρρας Ματθαῖον «διὰ τὸ μὴ ἀποσβεθῆναι τέλεον τὸ ὄνομα τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς»· τούτου χάριν καὶ κατὰ μάϊον τοῦ 1629 ἐχειροτόνησε μητροπολίτην Σεβαστείας, ἥτις «ἐρήμωται πρὸ πολλῶν τῶν χρόνων, καὶ ἔκτοτε ἀμοιρεῖ ἰδίου μητροπολίτου... ἵνα μὴ τέλεον τὸ ὄνομα ταύτης σβεσθῆ»² ἀλλὰ τηρῶν καὶ σεβόμενος τοὺς ἱεροὺς κανόνας ἐπραξε καὶ ποτε ἀνάξιόν τι τῆς πρὸς αὐτοὺς εὐλαθείας αὐτοῦ, καθαιρέσας ἄνευ συνοδικῆς διαγνώμης τῇ 22 Μαρτίου 1633 τὸν μητροπολίτην Δρύστρας Ἰωακείμ, ἰδίᾳ δὲ χειρὶ γράψας ἐν τῷ κώδικι τὴν καθάρισιν, στερουμένην, ὡς εἰκός, ὑπογραφῶν³.

Ὅκτὼ γνωστὰ μοι τοῦ Λουκάρως ἀποφάσεις περὶ μοναστηριακῶν διακρίσεων εἰσὶν ἐστερημέναι χρονολογίας: δύο περὶ τῆς ἐν Φιλιππουπόλει μονῆς τοῦ Βατζικόδου καὶ ἀνά μίαν: περὶ τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ τῶν Βλατέων, περὶ τῆς ἐν Πάρῳ τῶν ἁγίων Μηνᾶ, Βίκτωρος καὶ Βικεντίου, περὶ τῆς ἐν Σωζοπόλει μονῆς τῆς ἁγίας Ἀναστασίας τῆς Φαρμακολυτρίας, περὶ τῆς ἐν Καλαθρότοις τῶν Ταξιαρχῶν, περὶ τῆς ἐν Βερρόια τοῦ Τιμίου Προδρόμου, καὶ περὶ τῆς ἐν Σύμῃ τοῦ Ταξιάρχου· ἄνευ χρονολογίας σημειοῦται πράξις ἀναφερομένη εἰς ἐνορικά δίκαια, ὅτι δηλδ. τὰ χωρία Γαρσάρεως ἀνήκουσι τῇ μητροπόλει Χαλδείας.

Ὁ ἀείμνηστος Λούκαρις ὁ κατὰ τῶν ἀπὸ Ῥώμης ἐπηρεασμῶν τοσοῦτον λαμπρῶς ἀγωνισάμενος οὐδέποτε⁴ ἐδείχθη μισῶν τοὺς ἐν τῇ Ἀνατολῇ καθολικούς, τὸν ἰούλιον δὲ τοῦ 1628, κατ' αἴτησιν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτοῦ τῆς ἐνετικῆς δημοκρατίας Σεβαστιανοῦ Βενέρεως, παρεχώρησε τοῖς ἐν Μήλῳ καθολικοῖς γραικοῖς τὸν ναὸν τῶν ἁγίων Ἀναργύρων ὅπως ἐν αὐτῷ τελῶσι τὰ τῆς λατρείας αὐτῶν⁴.

κλεινοῦ πατριάρχου, οὗ τὴν ἐτήσιον μνήμην ἔργον εὐγνωμοσύνης, νομίζω, πράττουσα ἔπρεπε ἵνα γεραίρη ἡ καθόλου ὀρθόδοξος Ἐκκλησία.

¹ Βελούδου Χρυσόβουλλα καὶ γράμματα· σ. 23—31. Συνοδικὴν δὲ τινα πράξιν περὶ τῆς μητροπόλεως Πατρῶν, ἂν μὴ ἀπατῶμαι, ἀνέγγων ἐν τῷ τοῦ 1869 «Ἀττικῷ Ἡμερολογίῳ».

² Σελ. 184 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1 κώδικος, ἀποκειμένου ἐν τῷ Γραμματοφυλακείῳ τοῦ Οἴκου. Πατριαρχείου. Τῷ 1628, ὀκτωβρίου 8, ψηφίζει Συνάδων τὸν Μελέτιον, θανόντος τοῦ τέως Συνάδων Λογβίνου, «διὰ τὸ μὴ τῆς ἐπαρχίας ταύτης τὸ ὄνομα τέλεον σβεσθῆναι». Κατὰ μάϊον τοῦ 1629, ψηφίζει Σεβαστείας τὸν Ἰωσήφ, ὡς ἐν σ. 204 κώδικος φαίνεται· τῇ δὲ 7 Αὐγούστου 1637, θανόντος τοῦ Σίδης, Ἰακώβου, ὡς ἐν σ. 315 Κδκ 1, ψηφίζει τὸν Καλλίνικον.

³ Καθαίσεις τοῦ Δρύστρας ἐν Κώδικι 1, σ. 245.

⁴ Ἐξεδόθη ὑπ' ἐμοῦ τὸ συνοδικὸν ἔγγραφο ἐν Θ' τόμῳ τῆς «Ἐκκλησιαστ. Ἀληθείας», σ. 176, δεικνύον τὴν ἀνεξιθρησκείαν τοῦ μακαρίου πατριάρχου.

Σπουδαιότατην εὐκαιρίαν πρὸς ἐπέκτασιν τῆς πνευματικῆς τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου δικαιοδοσίας ἐν Ἰνδίας ἀπώλεσεν ὁ Λούκαρις, ὃν ἡ καταδίωξις τῶν τοῦ Λουόλα ἐστέροι χρόνου, πρὸς σκέψιν καὶ ἐνέργειαν γενναίων ἀποφάσεων ἀπαιτουμένου· οὔτε ἠδυνήθη ὅν ἀποστείλῃ διδασκάλους καὶ κήρυκας εἰς Ἰνδίας, ὅπου πλήθη χριστιανῶν, ὡς ἐβεβαίουν αὐτὸν, ὁμοφωνοῦντα τῇ διδασκαλίᾳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, ὑπῆρχον ὑπὸ τῶν παπικῶν ἐπηρεαζόμενα¹. Συνεπεῖα δὲ τῶν τότε στάσεων τῶν φατριαρχῶν, οὐδ' ἡ ἀπαιτουμένη τάξις ὑπῆρχεν ἐν τῷ Πατριαρχείῳ. Οὕτω λ. χ. ὁ τοῦ πατριαρχείου παλαιὸς κώδικς, ἐξ οὗ παραλαβὼν τὰς διατάξεις τοῦ θεμελιωτοῦ τῆς ἐν Δημητζίανῃ μονῆς τοῦ Φιλοσόφου ἐπεκύρωσεν ἢ μᾶλλον ἀνεκαίνισεν αὐτὸ τὸ σιγίλλιον τοῦ πατριάρχου Πολυεύκτου (964), κατὰ μάϊον τοῦ 1624 ὁ Λούκαρις, μεταίως ἐζητεῖτο μετὰ τινα ἔτη².

Ὁ πατριάρχης Κύριλλος ὁ Λούκαρις ἦν ὁ πρῶτος εἰσαγαγὼν ἐν τοῖς πατριαρχικοῖς ἔγγραφοις, ἰδίως ἀπὸ τοῦ ἔτους 1628 ὀριστικῶς, τὴν ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως χρονολογίαν, λιπὼν τῆς ἀπὸ κτίσεως κόσμου. Μεριμνῶν δὲ τῆς ὀρθῆς τοῦ γένους ἡμῶν ἐκπαιδεύσεως ἐγκατέστησε σχολάρχην τῆς μεγάλωνόμου πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας τὸν ἐπὶ πολυμαθείᾳ φημιζόμενον ἑρμηνευτὴν τῶν ἀριστοτελικῶν συγγραμμάτων Θεόφιλον Κορυδαλλέα³.

Πρὸς τὸν Λούκαριν ἐπιστελλομένη διεσώθη, καὶ τρίς, ἂν μὴ ἀπατῶμαι, ἐξεδόθη συγχαρητικὴ τοῦ Κορυδαλλέως ἐπιστολὴ ἐκ Ζακύνθου, γεγραμμένη τῇ 7 Ἀπριλίου 1621, ἣν ἀναφέρω πρὸς κύρωσιν τῆς διορθώσεως, ἣν ἐπὶ τῆς χρονολογίας ποιῶμαι τῶν τοῦ Λουκάρως πατριαρχειῶν, πρώτης μὲν ταπτομένης τῆς τοῦ 1612, δευτέρας δὲ τῆς τοῦ 1621, ὅτε κατέλαβε τὸν θρόνον ἀπὸ τοῦ Μαρτίου, εἰ καὶ τὸ τῆς ἐκλογῆς ὑπόμνημα συνετάχθη τῇ 4 Νοεμβρίου 1621. Ἰδοὺ τὰ γραφόμενα τοῦ Κορυδαλλέως: «Ἄλλ' ἡ μέλλουσα ταύτην τελεταρχικὴ τοῦ πνεύματος χάρις ἐπὶ τὴν ἀκροτάτην ἐνιδρύσαι περιοπὴν πολὺ πρότερον ἐπὶ τὴν ἀκρόρειαν τῶν ἀρετῶν προεβίβασεν, ὡς εἶναι σοι τὸ ἀξίωμα, μὴ μόνον θεαρχικῆς ἐλάμψεως δῶρον, ἀλλὰ καὶ αἷς κατεκόσμησεν ἀρεταῖς κατάλληλον... καὶ πάντων πάσαις χερσὶ καὶ γνώμαις ὑπεραρθῆναί σε τῷ ἀξιώματι θείας ἐστὶν ἀντικρὺς μοίρας προαγούσης ἤδη ἐφ' ἧς καὶ κατέπεμψε λειτουργήμασι· τὸ δὲ δις ἤδη ἵνα καὶ μᾶλλον ἐπισφραγῆσθαι τὸ ὑπερέχον τῆς ἀρετῆς, καὶ μηδὲν ἀθέατον εἶη ταῖς ἀνατακτικαῖς πρὸς Θεὸν ἀκτῖσι τῆς ἡμετέρας συνέσεως· οἷον γὰρ ἄλλον ἐπὶ γῆς ἥλιον, τοῦ πρώτου τῆς δικαιοσύνης ἡλίου ἀπείκασμα, ἐστήριξε μὲν φθάσασα ἐπὶ τὴν πρώτην τοῦ φαεσφόρου κύκλου περιοπὴν, τὴν μεσάτην παραγγείλασα τῶν ἄλλων φωστήρων πορείαν. Ἄλλ' ἐπὶ μεσημβρίαν ἀποκλίνας τὰς κυναίων ἀνδρῶν πόλεις καὶ χώρας κατηύγαζες· νυνὶ δὲ ἀπὸ τῆς ἑαρινῆς ἀνίσχων ἰσημερίας, τὸ καλὸν ἡμῖν

¹ Δοσιθέου Δωδεκάβιβλος σ. 1174.

² Αὐτόθι σ. 1169.

³ Μ. Γεδεών Χρονικά Πατριαρχ. Ἀκαδημίας· σ. 75, 79.

ἀνέτειλας ἕαο, ὃ ψυχὰς πιστῶν καταθάλλει, μονονουχὶ πεπηγυίας τῷ ψύχει τῆς πρὸς τὰ καλὰ διαθέσεως· ἕαο, ὃ καθηδύνει τοὺς θείου οἴκου ποθοῦντας εὐπρόπειαν· ὃ ποικίλλει καταστέφον τὸν λειμῶνα τῆς ἐκκλησίας μυροῖσι ὄσμοις εὐώδεσι τῶν ἀρετῶν ἀνθεσιν. Ἦρθης ἐπὶ τὸν ἡμέτερον ἤδη τροπικόν, ἢ τὸ γ' ἀληθέστερον εἰπεῖν, μετέβης, καὶ ἀρθῆναι δοκῆς· ἔνθα κατὰ κορυφὴν μᾶλλον, οὐδὲ πλαγίως ἔτι καὶ ἀνεμμένως ἐποπιεύων, τοῦ πνευματικοῦ θέρους ἡμῖν ἐκτελεῖς τοὺς καρπούς· ὅσον μὲν σηπεδωνῶδες ἐμπαθοῦς ὕλης ἀναξηραίνων· ὅσον δ' αὖστηρόν καὶ ἀντέχον, μαλάττεις, ἀεὶ καταρῶν ταῖς ἀκτῖσι τῶν θείων λογίων, καὶ εἰς ἀποθήκην ἀπεραζόμενος ὄριον. Ταῦτά τοι καὶ προκαλεῖται σοὶ τὴν εὐλογίαν τῶν παριόντων, καὶ πάντα ἄδειν ἐγείρει τῆς θεοσέπτου ψυχῆς σου τὰ προτερόματα»¹.

ΑΙ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΙΝ ΤΩΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΩΝ ΠΙΝΑΚΩΝ

ΔΕΥΤΕΡΑΙ ΦΡΟΝΤΙΔΕΣ

Α'

Εἰς τὴν δευτέραν ἱερατείαν τοῦ Λουκάρεως, ὡς ἀνωτέρω βλέπει ὁ ἀναγνώστης, ἀναφέρονται αἱ ἐκ τοῦ βιβλίου μου παραλειφθεῖσαι εἰδήσεις αὐταί·

1) ἡ συνέλευσις τῶν ἐν Κπόλει παρευρεθέντων, μικρὸν μετὰ τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ ἀρχιερέων, ἀντικείμενον ἔχουσα τὴν χρηματικὴν τοῦ Πατριαρχείου κακοδαιμονίαν, διότι τὸ χρέος αὐτοῦ ἀνεβιβάσθη εἰς τεσσαράκοντα πονγγία. Ἡ συνέλευσις ἐνέκρινεν ἵνα ἕκαστος τῶν ἀρχιερέων τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου Κπόλεως—ἐπὶ ποινῇ παύσεως—καταβάλλῃ μέρος ἀνάλογον ἐκ τοῦ χρέους τούτου. Συνῆλθον ἀρχιερεῖς δέκα ἑπτὰ, ὑπὸ τὴν προεδρίαν Γερασίμου Ἀλεξανδρείας, τῆ 1 δεκεμβρίου 1620, ὅστις ἐξελέγη πατριάρχης τῆ 30 νοεμβρίου, φαίνεται δ' ὅτι ἐχειροτονήθη τῆ 1 δεκεμβρίου. Πρὸς τὴν τοῦ χρέους ἐξόφλησιν, ὁ Λούκαρις, παράδειγμα παρεχόμενος ἀξιομίμητον, κατέβαλεν ἕξ ἰδίων πέντε, πονγγία ἴσως (ἀνάγνωθι τὸ συνοδικὸν πρακτικὸν ἐν σ. 93—97 Δ' τόμου τῆς Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας Παπαδοπούλου Κεραμέως, ἐὰν ἢ προσεκτικῶς μεταγεγραμμένον τὸ ἐπίσημον τοῦτο γράμμα)·

2) ἡ κατὰ δεκέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους (τοῦ 1620) ὑπαγωγή τῆς πρὸ μικροῦ γενομένης ἀρχιεπισκοπῆς Κασσανδρείας εἰς τὴν μητρόπολιν Θεσσαλονίκης ὡς ἐπισκοπῆς (Δουσιθέου Ἱεροσολύμων Νομικῆς Συναγωγῆς φ. 176α. Αἱ εἰς τὸ πολύτιμον τοῦτο χειρόγραφον παραπομπαὶ θὰ γίνωνται διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ φ(ύλλου) καὶ τῶν ψηφίων Ν. Σ.)·

¹ Τοῦ σοφωτάτου κυρίου Θεοφίλου τοῦ Κορυθαλλέως Περὶ ἐπιστολικῶν τύπων Λονδίνον 1625, σ. 60—62. Ἐν τινι τῶν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ μου τριῶν τῆς ἐκδόσεως ταύτης ἀντιτύπων, φέροντι χειρογράφους σημειώσεις καὶ διορθώσεις, χεῖρ τις ἔγραψεν ὅτι ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐστάλη τῆ 7 ἀπριλίου 1621· ἀλλὰ καὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους κατὰ μάρτιόν ἐστιν ἐκδεδωμένον γράμμα τοῦ Λουκάρεως (Κδ. 1 σ. 98—99) περὶ τινος ἰδιωτικῆς ὑποθέσεως τοῦ Σκουλῆ Ἰωάννου Κομνηνοῦ ἐν Δρυϊνουπόλει.

3) ἡ γενομένη συγχρόνως ἐπικύρωσις συνοδικῆς πράξεως τοῦ πατριάρχου Ῥαφαὴλ Β' ὅτι, Δημητζίνα καὶ Ἀργυρόκαστρον ἀνήκουσι τῇ μητροπόλει Λακεδαιμονίας (Σ. Ν. 304 β)·

4) ἡ τῆ 7 μαρτίου 1621 ἀπόλυσις σιγιλλίου ἐπικυροῦντος τὰ σταυροπηγιάκα δίκαια τῶν ἐν Λέσβῳ (ἐκκλησιαστικῇ ἐπαρχίᾳ Μεθύμνης) μονῶν Λειμῶνος καὶ Μυρσινιωτίσσης (Μαυρογορδάτειος Βιβλιοθήκη, τόμου Α' (μόνου ἐκδεδωμένου) σ. 174)·

5) ἡ κατὰ ἀπρίλιον τοῦ 1621 προαγωγή τῆς ἐπισκοπῆς Πλάτζας (ἐν Πελοποννήσῳ) εἰς ἀρχιεπισκοπὴν, ἣς ὀρίζονται χωρία τὰ ἐξῆς· Πλάτζα, Ἀρδούβιστα, Πραστιὸ, Καστανεὰ, Μηλέα, Ἀράχοβα, Ἀγία Βαρβάρα, Νομιστῆ, Ζηβίνα, Ἀσώματον, Λαγκαδιὰ, Βίτυλον, Κελεφάς, Κρυὸ Νερόν, καὶ Νεοχώριον «τὰ μετὰ τῶν χωρίων τῶν πατριαρχικῶν σταυροπηγίων Ζαρνάτας καὶ Γατζιτζῆς καὶ τῆς ἐπισκοπῆς Μαίνης κείμενα (Ν. Σ. 195 β)·

6) ἡ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1621, ἢ ἐν ἀρχῇ τοῦ 1622, ἀποστολὴ εἰς Χίον ὡς ἐξάρχου τοῦ μητροπολίτου Γαβριὴλ Ναυπάκτου καὶ Ἀρτης, πρὸς ἐξέτασιν τῶν κατὰ τοῦ παπᾶ Μανουὴλ Παντευγένου, σακελλαρίου Χίου, κατηγοριῶν· τοῦτον ἦν ἀθώωσας ὁ πρὸ τοῦ Λουκάρεως Τιμόθεος, καθήρεσεν ὁ Λούκαρις, ἀλλὰ τῆς ὑποθέσεως ἀκριβῶς ἐξετασθείσης ὑπὸ τοῦ πατριαρχικοῦ ἐξάρχου Γαβριὴλ, ἠθώωσεν ὁ Λούκαρις τὸν Παντευγένον κατὰ ἀπρίλιον τοῦ 1622 (Ν. Σ. 196 β)·

7) ἡ κατὰ ἀπρίλιον τοῦ 1622 συνοδικὴ πράξις, δι' ἣς, συναποφαινομένων καὶ τῶν πατριαρχῶν Κυρίλλου Ἀντιοχείας καὶ Θεοφάνους Ἱεροσολύμων, ἀπεφάνητο ὅτι, τὸ μετόχιον Προςφόριον ἀνήκει τῇ μονῇ Βατοπεδίου (Regel Χρυσόβουλλα Βατοπαιδίου, σ. 63—67, ὅπου ἐκδίδεται)·

8) ἡ μετὰ τῶν ἐτῶν 1621—1623 ἐπικύρωσις τῆς ἀποφάσεως τοῦ πατριάρχου Ματθαίου περὶ τῆς ἐν Ἠπείρῳ Μπογδοριανῆς (Ν. Σ. 291 α)·

9) Κατὰ τὴν ἱερατείαν ταύτην τοῦ Λουκάρεως, τῷ 1622, συνεστάθησαν ἐν Ζακύνθῳ καὶ ἐν Κεφαλληνίᾳ ἀδελφότητες ἱεραὶ (ἀδελφάτα κοινότερον) σκοπὸν ἔχουσαι θαυμάσιον, ἵνα κηδεύωσι δωρεὰν τοὺς ἀπόρους (Παναγ. Χιώτου Ἀπομνημονεύματα Ἑπτανήσου· τ. 5' σ. 271)·

10) Σημειωτέον ὅτι, τῆ 9 φεβρουαρίου 1622, ἐν Βιττεμβέργῃ συνεπληρώθη ἔκδοσις ἑλληνικῆ τῆς Καινῆς Διαθήκης, δαπάνῃ Νικηφόρου θεσσαλονικέως ἐπισκόπου Ἱερισσοῦ καὶ Ἀγίου Ὁρους, καὶ Δημητρίου ἱερέως ἐν τῇ Ἀγίᾳ Πόλει,

11) ἀλλὰ, κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, 20 μαρτίου, συνεπληρώθη ἐν Βενετίᾳ παρὰ Ἀντωνίῳ Πινέλλῳ, ἔκδοσις τοῦ γραφέντος (τὸ πρῶτον ἴσως) ἑλληνιστὶ Ἐγχειριδίου πρὸς ὀδηγίαν τῶν ἐξομολογουμένων ὑπὸ Νικηφόρου Πασχαλέως ἱερομονάχου, προσφωνήσαντος αὐτὸ τῷ ἐκκλησιάρχῃ Κερκύρας Θεοδοσίῳ Φλώρω· Διῶκησε δ' ὁ Φλώρος τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κερκύρας (ἐπὶ πολυετίαν ἀρχιερέως ὀρθοδόξου στερουμένην) ἔτη τριάκοντα δύο καὶ μῆνας τέσσαρας, ἀποθανὼν τῆ 28 μαρτίου τοῦ ἔτους 1675·

12) ἐπεμελήθη ὁ Πασχαλεὺς καὶ τῆς ἐν Βενετία γενομένης ἐπὶ Λουκάρεως, τῷ 1622, παρ' Ἀντωνίῳ Πινέλλῳ, νέας ἐκδόσεως τοῦ Εὐχολογίου, δῆθεν ἀνακαθαρθέντος, «τὰ νῦν προστεθὲν τὸν τῶν νηπίων κανόνα» (βλ. διὰ τὰς εἰδήσεις 10, 11, καὶ 12 παρὰ Émile Legrand, ἐν Bibliographie Héliénique de XVII siècle, τ. Α' σ. 158).

13) Συμπληρῶν τὴν περὶ ἱεροῦ ἑορτασμοῦ τῆς μνήμης τοῦ ὁσίου Γερασίου, ἀναφέρω, ὅτι ἐγένετο αὕτη, κατ' αἴτησιν Ἱερεμίου τοῦ πρώην Μαΐνης ἐπισκόπου, ἀποφαινομένου περὶ τῆς ἀγιότητος, συμμαρτυρούντων Παχωμίου ἐπισκόπου Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου, καὶ παπάδων ὀκτώ, καὶ μαθητῶν ἕξ τοῦ ὁσίου (λαϊκῶν βεβαίως)· Ἐξετυπώθη ἡ αἴτησις εἰς τὸ μικρὸν βιβλίον, τὸ φέροντι τίτλον «Ὁρθοῦ Λόγου Βεβαίωσις»· τοῦτο δὲ περιγράφων ὁ οὐκ ἀμερόληπτος Legrand (Bibliogr. Héll. 17 siècle, σ. 188-194) παρασιωπᾷ ὅτι τοῦ βιβλίου πρὶν αὐτοῦ μνείαν ἐποίησάμην ἐγὼ εἰς τὰ «Χρονικὰ πατριαρχικῆς ἀκαδημίας» (σ. 81) παραχωρήσας ὕστερον αὐτὸ εἰς τὸν ἀείμνηστον φίλον μου Γεώργιον Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου.

* *

Παρέρχονται ἔτη δεκαπέντε — μεῖον τεσσάρων μηνῶν — ἀπὸ ὀκτωβρίου 1623 μέχρι τέλους ἰουνίου 1638, καὶ κατὰ τὴν θλιβερὰν ταύτην χρονικὴν περίοδον πέντε πατριαρχαὶ καὶ εἰς ἡμιπατριαρχίας διακόπτουσι τὸ ποιμαντικὸν ἔργον τοῦ Λουκάρεως, ὧν οἱ δύο συμπολίται ἦσαν αὐτοῦ, ὁ Ἀθανάσιος Πατελάριος, ἀτακτος ἄνθρωπος, καὶ ὁ πρᾶος καὶ ἥρεμος Νεόφυτος. Φίλος τῆς ἡσυχου ζωῆς ἦτο καὶ Ἀνθιμος ὁ τέως Ἀδριανοπόλεως, ἀνὴρ βυζάντιος, ἐκουσίως ἀποσυρθεὶς ἀπὸ τῆς φαναριωτικῆς τύρβης καὶ ἀποθανὼν ἐν τῇ μονῇ τῆς (ἐν Ἀγίῳ Ὄρει) Λαύρας· δύο ἀπήλαιον τῆς φιλίας καὶ προστασίας τῶν ἰησονιτῶν, ὁ ἀπὸ Βεῤῥοῖας Κύριλλος ὁ Κονταρῆς, καὶ ὁ «στραβοΑμασείας» ὁ Γρηγόριος, περὶ οὗ μαρτυρεῖ ὁ Aumon «Grègoire d'Amasie, qui se soumit au pape» (Ὁ γράφων περὶ Λουκάρεως ἀνάγκη ἵνα ἴδῃ τὸ βιβλίον «Monuments authentiques de la religion des grecs... et plusieurs confessions de foi des chrétiens orientaux...» κλπ. Haye, 1708. βλ. περὶ ΣτραβοΑμασείας σ. 9 προλόγου· Ἀπὸ σελ. 237-254 κεῖται ἡ ψευδολογία).

Ἐξακολουθοῦμεν ἀναγράφοντες, πάλιν κατὰ χρονικὴν τάξιν, τὰς συνοδικὰς πράξεις τοῦ Λουκάρεως, αἰτινὲς εἰσὶν

14) ἡ κατὰ τὸ 1624 ἀνακήρυξις ὡς σταυροπηγιακῆς τῆς ἐν τῇ νήσῳ Καρπάθῳ μονῆς τοῦ ἁγίου Γεωργίου τῶν Βασσῶν (ἕξ ἰδιωτικῆς σημειώσεως)·

15) ἡ κατὰ ἰούλιον 1624 σύνταξις τοῦ νενομισμένου τόμου, περὶ οὗ συνεφώνησαν εἰκοσιτρεῖς ἐν Κπόλει παρευρεθέντες ἀρχιερεῖς, εὐρόντες τὸ χρέος τοῦ Πατριαρχείου ἀνεληθὸν εἰς ἑκατὸν φορτία ἄσπρων — καθὼς ἔλεγον τότε· Οἱ συναποφασίσαντες ἔρδωσαν τὰ πενήντα εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς, ἵνα ἔξοφλήσωσιν αὐτὰ ἀπὸ ἰουλίου 1624 μέχρι τῶν Χριστουγέννων, ἐπὶ ποινῇ καθαιρέσεως. Ἐπειδὴ ὁμως ἐμελλον αὐτοὶ ἵνα ἀναχωρήσωσιν εἰς τὰς ἐπαρχίας

αὐτῶν, τὸ δίκαιον τῆς καθαιρέσεως ἔδωκαν εἰς τὸν Λούκαριν· Εἶδον δέ που καθαίρεισιν, ἂν μὴ ἀπατῶμαι μητροπολίτου Δρούστρας Ἀντωνίου ὑπὸ μόνου τοῦ Λουκάρεως ὑπογεγραμμένην (Ἱεροσολυμτ. Σταχυολογίας Κεραμέως, Δ' σ. 95-97. Τὸ δὲ χρέος ἐκινδύνευε νὰ φθάσῃ τὰ δύο ἑκατομμύρια χρυσῶν φράγκων).

16) ἡ κατὰ τὸ ἔτος ἴσως 1625, (Ἀντ. Μηλιαράκη Ἀνδρος-Κέως σ. 94) συγχώνευσις τῆς ἐν Ἀνδρῶ μονῆς ὁσίου Λεοντίου μετὰ τῆς αὐτόθι μονῆς τῆς Παναχράντου. Οἱ λεοντιανοὶ καλόγηροι ἀπέθανον πάντες ἕξ ἐπιδημίας θανατηφόρου.

17) ἡ συνοδικὴ διαίτησις ἀπὸ 5 μαΐου 1626, ἀποφαινομένη ὅτι, τὰ χωρία τῆς Μιτυλήνης Ἐρεσσός, Ἄγροα, καὶ Μεσότοπον ἀνήκουσι τῷ μητροπολίτῃ Μιτυλήνης καὶ οὐχὶ τῷ πρότινος, ἑξωτερικῆ βία, σφετερισμένῳ ταῦτα μητροπολίτῃ Μεθύμνης (Ν. Σ. 202α).

18) ἡ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐπιστολὴ πρὸς τὸν τσάρον Μιχαὴλ Θεοδορίδην, ἐπιδοθεῖσα διὰ Μακαρίου μοναχοῦ ῥώσσου, γνωστὴν εἰς τὸν αὐτοκράτορα καθιστῶσα τὴν ἐλεεινὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τῆς μονῆς (Περὶ τοῦ ζητήματος τῆς μονῆς Ἀγίου Παντελεήμονος· ὑπὸ Φιλαλήθους (Ἰωάννου Δ(ψευδο)Τανταλίδου)· ἐν Κπόλει, 1874, σ. 31, ὅπου βλέπε τὴν οὕτως εἰπεῖν ἔννοιαν τῆς ἐπιστολῆς).

19) ἡ κατὰ νοέμβριον τοῦ 1626 συνοδικὴ πράξις, ὀρίζουσα ἵνα, ὁ ὑπὸ Φιλοθέου συγκέλλου τῆς ἐπισκοπῆς Τζίας καὶ Θεομίων ἀνακτισθεὶς ἐν Κέα ναὸς τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος, ἀνεγερθεὶς πρὸ χρόνων ὑπὸ Τιμοθέου μητροπολίτου Εὐρίπου, διαμένῃ πατριαρχικῶς, οἱ δὲ ἐν αὐτῷ ὑπηρετοῦντες καὶ ἀσκούμενοι ὑπακούωσι τῷ οἰκουμένικῳ πατριαρχῇ. Συνηπογράφει καὶ Γεράσιμος ὁ πατριαρχῆς Ἀλεξανδρείας (ἡ συνοδικὴ πράξις παρὰ Milcosich καὶ Mueller εἰς τὰ Acta monasteriorum et Ecclesiarum κλπ. τ. Γ', 296—298).

ΤΡΕΙΣ ἘΤΕΡΑΙ ΠΡΑΞΕΙΣ τοῦ Λουκάρεως ἀναφέρονται εἰς τὰς ἐκδοθείσας ἄρτι «Πατριαρχικὰς Ἐφημερίδας» μου, ἄτοπον δὲ νὰ μνησθῶ τούτων ἐνταῦθα·

20) ἡ τῇ 15 φεβρουαρίου 1628 πράξις, ἡ κυροῦσα τὰ σταυροπηγιακὰ δίκαια τῆς ἐν Θράκῃ μονῆς Βατζκόβου καὶ τὰ ἐπὶ τῶν μονῶν καὶ τῶν μετοχίων δίκαια αὐτῆς (Τυπικὸν τῆς μονῆς ὑπὸ Μουσαίου, σ. κγ'—κε', ἐνθα ἐκδομένονον εὔρηται)·

21) ἡ κατὰ μαῖον τοῦ 1628 συνοδικῶς ἐπικύρωσις τῆς τοῦ Νεοφύτου Β' πράξεως περὶ Μπογδοριανῆς (Κώδηξ Α' πατριαρχικοῦ ἡμῶν γραμματοφυλακείου σ. 165 καὶ 189)·

22) ἡ κατὰ μαῖον τοῦ 1628 συνοδικῶς ἐπικύρωσις ἄλλης πράξεως τοῦ αὐτοῦ Νεοφύτου περὶ τοῦ μονυδρίου τῆς ἁγίας Παρασκευῆς ἐν Πάρῳ (ἕξ ἰδιωτικῆς σημειώσεως, ὡς καὶ ἡ)

23) εἰς τὴν αὐτὴν ἀφορῶσα νήσον, ἀπὸ 25 Ἰουνίου 1628, δι' ἧς ὁ Λούκαρις ἐκύρωσε τὸ πρὸ τεσσάρων ἐτῶν ἀπολυθὲν γράμμα περὶ τοῦ ἐν κα-

στελλίω Κεφάλου ἐν Πάρω μονιδρίου τῆς Ἐξωχωριανῆς, τοῦ γνώμη τῶν τοῦ χωρίου κατοίκων ἀφιερωνθέντος τῇ ἐν Πάτμω μονῇ τοῦ Θεολόγου· διότι, διαρκούσης τῆς τετραετίας, ἀπατηθεὶς ὁ Λούκαρις ὑπὸ Καλλινίκου Παδιάτου τοῦ διακόνου ἀπέλυσε γράμμα δηλοῦν ὅτι τὸ μονύδριον Ἐξωχωριανῆς κτητορικὸν ὑπάρχει τῶν Παδιατῶν·

24) ἡ κατὰ ἰούλιον τοῦ 1628 προᾶξις, κηρύττουσα σταυροπηγιακὴν τὴν ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου ἐν Μαραθοβίτζα, πλησίον τῆς Οὐγγαρίας οἰκοδομηθεῖσαν ὑπὸ γερμανοῦ μοναχοῦ ἐκ Βλαχίας ὀρωμένου, εἰς ὃν ἐκδίδει τὸ πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν σιγίλλιον (κώδηξ 827 φ. 30 καὶ 76 βιβλιοθήκης ἀγιοταφίτικῆς Κπόλεως)·

25) ἡ κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1629 ἐπικύρωσις τῆς εἰς τὴν ἐν Μεθύμνη μονῆν τοῦ Λειμῶνος ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Μιτυλήνης Κωνσταντίνου προσηλώσεως ἀκινήτων τινῶν καὶ κινητῶν κτημάτων·

26) Ἡ κατὰ ἰούλιον τοῦ 1630 προᾶξις ἀναγνωρίζουσα μέτοχον πατριαρχικῆς σταυροπηγιακῆς ἐλευθερίας τὴν ἐν Θεσσαλονίκῃ μονῆν τοῦ Βλατέως (ἦν γράφει καὶ Βλατέων), ὡς καὶ πάντα τὰ μετόχια αὐτῆς (Ν. Σ. 205 α. Ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Πέτρου Παπαγεωργίου ἐν Byzantin. Zeitschr. σ. 414—16)·

27) ἡ κατὰ τὸν αὐτὸν μῆνα τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπόφασις ἡ κυροῦσα τὰ σταυροπηγιακὰ δίκαια τῆς ἐν Θράκῃ μονῆς Μπατζκόβου (Ν. Σ. 204 β)·

28) ἡ κατὰ ὀκτώβριον τοῦ 1630, ἐπικυροῦσα τὴν ὑπὸ τοῦ Λέοντος ἡγεμόνος τῶν βλάχων ἀφιέρωσιν τοῦ ἐν Βλαχία χωρίου Μπόγιανι τῷ Παναγίω Τάφω. Τὸ βεβαιωτικὸν γράμμα συνυπογράφει εἰς ἀραβιστὶ (ὁ πατριάρχης Ἀντιοχείας, καθὰ σημειοῖ τοῦ κώδικος ὁ γραφεὺς), Θεοφάνης ὁ Ἱεροσολύμων, καὶ οἱ μητροπολίται, Νικομηδείας (ἀνευ τοῦ κυρίου ὀνόματος), Μακάριος Τυρνόβου, Νεόφυτος Μονεμβασίας, Χριστοφόρος Φιλιπποπόλεως, Κύριλλος ὁ Βεδρόϊας, Ζαχαρίας Ἀμασειας, Παρθένιος Αἴνου, Ἀβέρκιος Ἰκονίου, Λαυρέντιος Σηλυβρίας, καὶ Γρηγόριος ὁ Γαρθικίου ἐπίσκοπος· Ὑποφαίνεται δὲ καὶ ὁ μέγας ῥήτωρ (ἀνώνυμος) ἔχων γνώμας τεσσάρων μητροπολιτῶν Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης, Μιτυλήνης, Μεθύμνης, καὶ Βάρνης (ἀνευ ὀνομάτων)—(κώδηξ 605 Ἀγιοταφικοῦ Μετοχίου φ. 438 αβ)·

29) ἡ κατὰ ἰούνιον τοῦ 1631 ἐπικύρωσις πάντων τῶν δικαίων τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὄρει μονῆς τοῦ Παντοκράτορος ἐπὶ τῶν ἐν Ἀδριανόπολει κτημάτων αὐτῆς (Γραμματοφυλακεῖον τῆς μονῆς)·

30) κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας (Ἰανουάριον, ἢ φεβρουάριον) τοῦ 1632, ἡ συστατικὴ γραφὴ ὑπὲρ τοῦ ἐκ Κρήτης ἱερομονάχου Μελετίου Παντογάλου (κατόπι γεγονότος Ἐφέσου μητροπολίτου)· εἰς αὐτὸν ὁ Λούκαρις ἄδειαν δίδει ἵνα ἐξομολογῇ, ἵνα ἱεουργῇ, καὶ ἵνα κηρύττῃ τὸν θεῖον λόγον· ἀλλὰ καὶ συνιστᾷ αὐτὸν ὡς ἐκ νεαρῆς ἡλικίας εἰς φροντιστήρια καὶ διδασκαλεῖα σοφῶν ἀνδρῶν παιδευθέντα· τὸν Παντογάλον θ' ἀπαντήσωμεν καὶ πάλιν (Legrand Bibliot. XVII s. τόμου Δ' σ. 504—6)·

31) ὁ τῆς 29 Ἀπριλίου 1632 συνοδικὸς τόμος, ὀρίζων ἵνα ἡ μνήμη Ἰωάννου ἐρημίτου τοῦ ἐν Κρήτῃ πανηγυρίζηται τῇ 7 ὀκτωβρίου, ὄχι μόνον ἐν Κρήτῃ ἀλλ' εἰς ὅλην τὴν ὀρθόδοξον Ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν (Ἀκολουθία τοῦ ὁσίου (κλπ.) Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου,.... ἐν Ἐρμουπόλει, 1857. Ὁ συνοδικὸς τόμος εἰς 3—6 σελ. ἀλλ' αἱ τῶν εἴκοσι καὶ ἐνὸς ἀρχιερέων ὑπογραφαὶ ἄνω - κάτω)·

32) ἡ κατὰ δεκέμβριον τοῦ 1632 διάταξις, καταδικάζουσα τοὺς τολμῶντας ἀποξενῶσαι τῆς δεσποτείας τῆς ἐν Λέσβῳ μονῆς τοῦ Λειμῶνος τὸ μονύδριον τοῦ Παρασιγίου (Μαυρογορδ. Βιβλιοθήκη· τ. Α' σ. 174)·

33) ἡ κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1634 διάταξις, δι' ἧς, συμφηφίζοντος καὶ Θεοφάνους Ἱεροσολύμων, ἐπιτρέπει ἡ Μ. ἐκκλησία, κατ' αἴτησιν Παρθενίου μητροπολίτου Ἰωαννίνων, ἵνα οἱ κληρικοὶ ἀξιωματικοὶ (ὀφφικιάλοι) τῆς μητροπόλεως ταύτης, οἱ τῆς πρώτης οἴτω λεγομένης πεντάδος, ἔχουσι τὸ δικαίωμα ἵνα προσαγορεύωνται «μέγας», καθὼς καὶ οἱ τῆς Μ. ἐκκλησίας (ἔξεδόθη τοῦτο τὸ «γράμμα φιλοτιμίας» ἐν τῇ «Χρυσάλλιδι» Ἀθηνῶν, τ. Γ' σ. 198)·

34) ἡ κατὰ Ἰανουάριον 1638 προᾶξις κηρύττουσα σταυροπηγιακὰ τὸν τε ναὸν καὶ τὸ χωρίον Ἁγίου Ἰωάννην ἐν τῇ ἐνορίᾳ τοῦ μητροπολίτου Ναυπλίου καὶ Ἄργους, ὀρίζουσα ἅμα, ἵνα ὑπόκηται τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ὁ εἰς τὸ χωρίον Ἁγ. Ἰωάννην ὑπάρχων ναὸς τοῦ ἁγίου Βασιλείου (Ν. Σ. 208β)·

35) ἀνευ ὀρισμοῦ τοῦ ἔτους· ἀπόφασις συνοδικὴ τοῦ Λουκάρεως ἐπικυροῦσα τὴν διαίτησιν τοῦ Τιμοθέου καὶ ἄλλων πρὶν αὐτοῦ πατριαρχῶν περὶ τριῶν τῆς ἐπαρχίας Ἀγχιάλου χωρίων (Ν. Σ. 314 β)·

36) ἀνευ, ἐπίσης, ἔτους· προᾶξις ἐπικυροῦσα τὰ σταυροπηγιακὰ δίκαια τῆς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κερνίτζης καὶ Καλαβρύτων μονῆς τῶν Ταξιαρχῶν. Ἡ μνεῖα ἐν νεωτέρῳ σιγίλλῳ τοῦ πατριάρχου Σωφρονίου Β' (κοσμήσαντος τὸν θρόνον ἐν ἔτεσι 1774—1780)·

37) εἰς τὸ βιβλίον λογοκλόπου τινὸς ἐκ Χίου ἔξεδόθη σιγίλλιον τοῦ Λουκάρεως κυροῦντος τὰ σταυροπηγιακὰ δίκαια τῆς ἐν Χίῳ Νέας Μονῆς· Εἰς τι παρ' ἐμοὶ χειρόγραφον τὸ σιγίλλιον τοῦτο σώζεται, φέρον χρόνον ἐκδόσεως ἀπριλίον τοῦ 1621. Λοιπὸν ὡς ἐκδεδομένον μὲν γράμμα μένει ἐν τοῖς τελευταίοις, ὡς σήμερον δὲ σαφέστερον γνωριζόμενον παρακαλεῖται ὁ εὐμενῆς ἀναγνώστης μου νὰ συναριθμῆσῃ ἐν τοῖς πρώτοις,

συναριθμῶν καὶ τινὰ γεγονότα καὶ πράξεις, σχέσιν ἐχούσας πρὸς τὴν ἐπὶ Λουκάρεως ζωὴν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους·

38) τῇ 24 ὀκτωβρίου 1625, Ῥάδουλ ὁ Μολδαβίας ἡγεμὼν ἀφιέρωσε τῇ παρὰ τὴν ἐν Θράκῃ Σωζόπολιν μονῇ τοῦ Προδρόμου τὸ ἔξω τοῦ Ἰασίου κτῆμα τοῦ Ἀαρῶν βοδα·

39) τῇ 20 μαρτίου 1626, Μύρων Βαρνόβσκυ Μογίλας, ἡγεμὼν Μολδαβίας ἐπεκύρωσε τὴν δωρεὰν ταύτην τοῦ Ἀαρῶν βοδα·

40) τῇ 25 ἀπριλίου 1626, ὁ αὐτὸς ἡγεμὼν ἐπικυροῖ διὰ χρυσοβούλλου

τὰ δίκαια τῶν μοναχῶν τοῦ Τιμίου Προδρόμου ἐπὶ τοῦ κτήματος Ἰακώβου βοδα·

41) τῆ 30 ἰουνίου 1626, ὁ αὐτὸς ἡγεμὼν, διὰ νέου χρυσοβούλλου ἐπισημότερον ἐστήριξε τὰ δίκαια, τὰ ἐπὶ τοῦ Ἰακώβου βοδα, τῶν ἐλλήνων μοναχῶν τοῦ Τιμίου Προδρόμου τῶν ἀποστελλομένων εἰς Μολδαυίαν· τούτους ἐξήτουν οἱ μολδανοὶ ἵνα ἐκδιώξωσιν· ὁ δὲ Μογίλας, τούναντίον, ἐξεδίωξεν εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς μολδανοὺς·

42) τῷ 1628 ὁ Θωμᾶς Φλαγγίνης ἐδωρήσατο 200 τόμους συγγραφέων ἐλλήνων, λατίνων καὶ ἰταλῶν εἰς τὴν ἐλληνικὴν τῆς Ζακύνθου κοινότητα πρὸς ἴδρυσιν βιβλιοθήκης τῆς σχολῆς (Λεωνίδα Χ. Ζώη, Ἡ δημοσία βιβλιοθήκη Ζακύνθου 1899, σ. 7)·

43) τῆ 20 μαρτίου 1630, Ἰακώβος ὁ τοῦ Ἰακώβου βοδα υἱὸς προσανέστηκε τῆ μονῇ Θεοτόκου Καμαριωτίσσης, τῆ ἐν Χάλκῃ, τὸ κτῆμα Ἰακώβου βοδα, διότι ἡ παρὰ τὴν Σαζόπολιν μονὴ τοῦ Τιμίου Προδρόμου ἦν ἤδη (ἀπὸ τοῦ 1627) κατεστραμμένη·

44) τῆ 27 αὐγούστου 1630, ἐπεκύρωσεν ὁ ἡγεμὼν Μολδαβίας Μωϋσῆς Μογίλας τὸ χρυσοβούλλον τοῦ Ἰακώβου βοδα· Μετάφρασις τῶν ἡγεμονικῶν τούτων γραμμάτων εὑρεται εἰς τὸ βιβλίον τοῦ ἀειμνήστου Βαρθολομαίου Κουτλουμουσιανοῦ, «Ἐπιτομή ἱστορικὸν περὶ τῆς ἐν Χάλκῃ μονῆς τῆς Θεοτόκου», ὅπου κατόπιν (1831) ἐγκατεστάθη ἡ ἐλληνικὴ Ἐμπορικὴ Σχολή. Εἰς τὴν μονὴν τῆς Καμαριωτίσσης ἐν Χάλκῃ συνηλάθησαν οἱ μοναχοὶ τοῦ Τιμίου Προδρόμου (βλ. τοῦ Ἐπιτομῆματος τούτου σ. 167—177)·

45) ἡ κατὰ τὸ 1634 συνοδικὴ προᾶξις, ἀποφαινομένη σκευοφύλακα τῆς ὀρθοδόξου κοινότητος Σκύρου τὸν παπᾶν Ἐμμανουὴλ Στανίαν (Δ. Γρ. Καμπούρογλου Μνημεῖα τῆς ἱστορίας τῶν ἀθηναίων, Β' 277—80)·

46) τῆ 12 αὐγούστου 1635, Διονύσιος ὁ Κατηλιανὸς, ἐπίσκοπος Κυθῆρων, ἐκλήροδότησε διὰ διαθήκης τῷ ναῷ τῆς μητροπόλεως Ζακύνθου τὴν ἀξιόλογον αὐτοῦ βιβλιοθήκην, ἐν ἣ ὑπῆρχον ὑπὲρ τὰ εἴκοσι χειρόγραφα (Ζώη, αὐτόθι, 8)·

47) τῆ 21 ἰουνίου ἡ ἐνετικὴ διοίκησις Κερκύρας, αἰτήσῃ τῶν κατοίκων, ὥρισεν ἵνα τελῆται κατ' ἔτος τῆ Κυριακῆ τῶν Βαΐων λιτανεῖα, μετὰ τοῦ ἱεροῦ λειψάνου τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος, οὗ ταῖς πρὸς Θεὸν μεσιτείαις ἀπέδιδον οἱ κάτοικοι τὴν ταχεῖαν ἀπαλλαγὴν αὐτῶν ἀπὸ τῆς ἐνσκηψάσης πανώλους (Δ. Βροκίνη περὶ τῶν ἐν Κερκύρα λιτανειῶν τοῦ λειψάνου τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος κλπ. 1888 σ. 12)·

48) ἡ (ἐν ἀγνώστῳ ἔτει) κύρωσις τῶν σταυροπηγιακῶν δικαίων τῆς ἐν Ἀκρίτῃ μονῆς τῆς Θεοτόκου (παρὰ τὰ ἐν Βιθυνίᾳ Τοῦζλα), καὶ τῆς ἀντικρὸς τοῦ Νικητιάτου, πρὸ τῶν Τοῦζλων ἐν τῇ νησίδι τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου (βλ. περὶ τούτων κατ' ἕκτασιν ἐν «Εἰκονογραφημένῳ Ἡμερολογίῳ» τοῦ 1896, σ. 190 κέξ.).

49) ἡ (ἐν ἀγνώστῳ χρόνῳ) ἀνακήρυξις ὡς σταυροπηγιακῆς τῆς ἰδρυθείσης ὑπὸ Ἀρσενίου μοναχοῦ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Παροναξίας (ἐν Πάρῳ; ἢ Νάξῳ;),

κατὰ τὴν τοποθεσίαν Καλοξύλου μονῆς τοῦ ἁγίου Ἐλευθερίου (κατ' ἀνακοίνωσιν ἰδιωτικὴν).

Ἐπισημαίνω δὲ, τὸ λειτουργικὸν τοῦ Λουκάρεως ἐγκόλπιον, φέρον ἀνάγραπτον ἔτος τὸ 1622, σώζεται — (σώζεται;) — ἐν τῷ συνοδικῷ τῆς Μόσχας σκευοφυλακείῳ, καθὼς καὶ ὁ σάκκος (Ἰακώβου Δημοπούλου ἀρχιμανδριτοῦ Τὸ ἐν Μόσχᾳ Συνοδικὸν Σκευοφυλάκιον ἐν Ἀθήναις, 1900, σ. 27 καὶ 60).

Β'

Πρὸ πενήκοντα σχεδὸν ἐτῶν ἀνεκοίνωσα τὸ πρῶτον ὅτι, πρώτην τοῦ Λουκάρεως ἐκλογὴν ὡς πατριάρχου πρέπει νὰ τάξωμεν τὴν ἐν ἔτει 1612 γενομένην, ὡς ἀνωτέρω βλέπει ὁ ἀναγνώστης· ἔμαθον τοῦτο μετὰ ἀνάγνωσιν ἐπιστολῶν τινῶν τοῦ Λουκάρεως καὶ τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 11 κώδικος τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κπόλεως. Τριάκοντα μετὰ τὴν διανομὴν τῶν «Πατριαρχικῶν Πινάκων» ἔτη προῆλθεν εἰς τὸ μέσον ὁ Περικλῆς Ζερλέντης, ἐκδοὺς μικρὸν φυλλάδιον ὅπως ἀποδείξῃ δῆθεν ὡς καινοφανὲς τὸ πρὸ τριακονταετίας ὑπ' ἐμοῦ γνωρισθὲν τοῖς φιλόστοργον·

ἀλλὰ καταδιωχθεὶς ὑπὸ τῶν «ἐν Χριστῷ ἀδελφῶν» μισαδέλφως ὁ Λούκαρις, ὁ καὶ πρότερον ἐν Κπόλει μένων (διότι τῷ 1612, κατὰ ἰανουάριον βλέπομεν αὐτὸν παρακαθήμενον ἐν τῇ συνόδῳ)¹, ἀπῆλθεν εἰς Ἅγιον Ὄρος· ἄγνωστον πότε ἀνεχώρησεν· ἀλλὰ κατὰ μάιον τοῦ 1613 ἔμενεν ἐκεῖ, καὶ προήδρευσε μεγάλης τινὸς συνελεύσεως, ἧς τὴν προᾶξιν, ἐν τῷ γραμματοφυλακείῳ τῆς τῶν Ἰβήρων μονῆς σωζομένην, ἀναγινώσκει ὁ ἀναγνώστης ἐν τέλει τῆς μετὰ χεῖρας διατριβῆς. Ἡ προᾶξις ὑπεγράφη τῆ 24 μαΐου 1613, σαφῶς δὲ βλέπομεν ὅτι ὁ Λούκαρις, ὁ κατὰ τὴν δευτέραν ἱερατείαν αὐτοῦ καταργήσας τὸ ἀπὸ κοσμογονίας καὶ τὸ ἀπὸ θεογονίας ἔτος ἀντεισαγαγόν, εἰσήγαγεν ἤδη τοῦτο ἀπὸ τοῦ 1613 ἐν Ἅγίῳ Ὄρει. Ἀναχωρήσας καὶ ἐκεῖθεν ἤλθεν εἰς τὴν Βλαχίαν, ὅπου ἔμενε τῷ 1614, στηρίζων τοὺς ὀρθοδόξους εἰς τὴν πίστιν τῶν πατέρων ἡμῶν (Eclaircissement κτλ. (ἀναγραφὴ μοναστηριακῶν κτημάτων ἐν τῇ Ῥουμανίᾳ) σελ. 47).

Εἰσερχόμεθα ἀπὸ τοῦδε εἰς ἕτερον θέμα, δυστυχῶς καὶ τοῦτο σκοτεινόν, διότι οὐδεὶς ἐδήλωσε τὸ πότε προσεκλήθη ὁ Λούκαρις ὡς ἐπιτηρητὴς τοῦ πατριαρχικοῦ τῆς Κπόλεως θρόνου, κατ' ἀπομίμησιν τῶν καλεσάντων πρὸ ἐτῶν εἴκοσι δύο τὸν ἐν ἁγίοις μακάριον αὐτοῦ θεῖον Μελέτιον τὸν Πηγάν· ὁ Λούκαρις προσεκλήθη ἐνῶ ἔζη ὁ πατριάρχης Τιμόθεος ὁ ἀπὸ Παλαιῶν Πατρῶν, οὗ ὁ θάνατος ἐπῆλθε τῆ Μ. Ἑβδομάδι τοῦ 1620, κατὰ τὸν Δοσίθεον Ἱεροσολύμων (Ἱστορία τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων σ. 1170), εἴτ' οὖν μετὰ τῶν ἡμερομηνιῶν 9, Κυριακῆς τῶν Βαΐων, καὶ 16, καθ' ἣν ἐφορτάσθη τὸ Πάσχα· Κατ' ἀνακοίνωσιν ἰδιωτικὴν, εἰς τοὺς «Πατριάρχ.

¹ Ν. Σ. 284β.

Πίνακας» έγγραφα (σ. 449) ὅτι ἀπέθανεν ὁ Τιμόθεος (δηλητηριασθεὶς) τῇ Μ. Τετάρτῃ, 12 ἀπριλίου 1620.

Ἄλλ' ὁ Λούκαρις ἦν ἤδη προσκεκλημένος εἰς Κπολιν ὑπὸ τινῶν ἀρχιερέων ἐκ Βλαχίας, ζητηθεὶς ἵνα μεθ' ἑτέρων κληρικῶν διασκεφθῶσι περὶ τῆς ἀπαλλαγῆς τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ἀπὸ τῶν θελόντων ἐπιπηδῆσαι ἐπ' αὐτοῦ. Προσεκλήθη δὲ ζῶντος τοῦ Τιμοθέου; Εἰς τὰς «Προσθήκας αὐτοῦ καὶ Διορθώσεις» (σ. 39) ὁ Ἀνδρόνικος Δημητρακόπουλος, ἐκδίδων τὸ ὑπόμνημα τῆς ἐκλογῆς τοῦ Λουκάρεως παρενέθηκε, μετὰ τὸ «Τιμοθέου» τὰς λέξεις «ἔτι τότε πατριαρχεύοντος»· πόθεν ἐλήφθησαν; διότι δηλοῦσιν ὅτι, καὶ τινες ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ κληρικοὶ τῆς Μ. Ἐκκλησίας (ὀφφικιάλοι) καὶ τοῦ Γένους οἱ λεχόμενοι λογάδες διὰ πολλῆς ἡγῶν τιμῆς τὸν Λούκαριν, καὶ τοῦτον εἶχον κατὰ νοῦν ὡς διάδοχον τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου. **Τοῦ θρόνου κηδεμῶν καὶ ἐπιτηρητῆς ἀπὸ μαΐου Ἰσως, εἰ οὐχὶ ἀπριλίου, τοῦ 1620 ἐγένετο ὁ Λούκαρις, ἕως τοῦ νοεμβρίου 1620.**

Εἰς τὴν γνώμην ταύτην μὲ στηρίζει τὸ παρὰ τῷ Goar ἐν ἐκδόσει β' τοῦ Εὐχολογίου αὐτοῦ (σ. 548) κείμενον ἐπιτίμιον κατὰ τῶν προτρεπόντων τὴν γυναῖκα τοῦ ἀποθανόντος Σταματίου Χριστοφόρου «ἀθετῆσαι τὰ συμφωνητικὰ καὶ ἔξισασμοῦ γράμματα, ἅπερ ἐποίησε μετὰ τῶν ἀνδραδέλων αὐτῆς Κωνσταντῆ καὶ Δαμασκηνοῦ». Τὸ ἐπιτίμιον ἀποστέλλεται πρὸς τὸν μητροπολίτην Ναυπλίου καὶ Ἄργους, καὶ στερεῖται μὲν χρόνου γραφῆς, ἀλλὰ φωτίζει ἡμᾶς ὡς πρὸς τὰ ἄνω ῥηθέντα· διότι αἱ λέξεις **Κύριλλος** ἐλέω Θεοῦ πάσας καὶ πατριάρχης τῆς μεγάλης πόλεως Ἀλεξανδρείας, **καὶ ἐπιτηρητῆς τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου,** δικαιοῦσι τὰ γραφόμενά μου.

Ἔτος ἐκλογῆς, ἢ μᾶλλον μεταθέσεως τοῦ Λουκάρεως ἐπὶ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον Κωνσταντίνου πόλεως ἐγράψαμεν πάντες τὸ ἔτος 1621, κατακολουθήσαντες τῷ Μάρκῳ Ῥενιέρῃ, γράψαντι πρὸ ὀγδοῆντα ἐτῶν ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστὶ περὶ Λουκάρεως· ἀλλ' οἱ συναπτόμενοι παρ' αὐτῷ χρόνοι τῶν γεγονότων εἰσὶν ὀλίγον ἐσφαλμένοι διαμπερῆς, καθὰ καὶ παρὰ Καραμζίνῳ, καὶ παρὰ τῷ γράψαντι τὴν ἱστορίαν τῆς Ῥωσικῆς Ἐκκλησίας, ὑπὸ Θεοδώρου Βαλλιάνου μεταφρασθεῖσαν· Περιττὸν νὰ εἶπω ὅτι, πάντες οἱ στηριχθέντες ἐπ' αὐτῶν, καὶ μάλιστα ὡς πρὸς τὸ ἔτος τῆς ἐκλογῆς, τὸ 1621, πάντες ἐπταίσαμεν, ἀπὸ τοῦ Σάθα μέχρι τοῦ τοῦτον ἐπανορθοῦντος Δημητρακοπούλου, ὃς εἰς τὴν «Ὁρθόδοξον Ἑλλάδα» αὐτοῦ (σ. 147) τὸ αὐτὸ γράφει ἔτος, ἐνῶ, ἐν ἔτος πρὶν ἐκδοθῆ τὸ βιβλίον τοῦτο, ἐξέδωκεν εἰς τὰς «Προσθήκας καὶ Διορθώσεις» εἰς τὸν Σάθαν, τῷ 1871, ἐν σελίδι 39, τὸ ὑπόμνημα τῆς ἐκλογῆς, σταλὲν εἰς αὐτὸν ὑπ' ἐμοῦ (σὺν τῷ ὑπομνήματι τοῦ Γερασίμου Ἀλεξανδρείας, καὶ ἐνὶ ἀφοριστικῷ γράμματι κατὰ τοῦ πατριάρχου Ἀθανασίου Πατελλαρίου καὶ κατὰ τοῦ ἀνεπιού αὐτοῦ Νεοφύτου). Δύσκολον ἐφρονοῦμεν νὰ διασείσωμεν τὸ κῦρος ἀρχαιοτέρων καὶ γεραῶν συγγραφέων, οἷος καὶ Μελέτιος ὁ Ἀθηνῶν (Ἐκκλησ. Ἱστορίας Γ', 446), καὶ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε νὰ πείσω μετὰ πολλῆς δυσκολίας τὸν ἀείμνηστον Φιλάρετον Βαφείδην, ἐκδί-

δοντα τὸν Γ' τόμον τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας αὐτοῦ τῷ 1912, ὅτι ὁ Λούκαρις ἐξελέγη τῇ 4 νοεμβρίου 1620, καὶ, καθὼς φαίνεται παρὰ Μελετίῳ Ἀθηνῶν, παρεστάθη ἐνώπιον τοῦ σουλτάνου τῇ 8 τοῦ μηνὸς (Ἐκκλ. Ἱστ. Γ', 446, στίχῳ 20). Συνυποψήφιοι αὐτῷ ἐτέθησαν, Νικηφόρος ὁ Λαοδικείας μητροπολίτης (ἐπ' ὀνόματι ψιλῷ) «ὁ λογιώτατος», καὶ Μελχισεδὲκ ἐπίσκοπος Ῥαιδεστοῦ καὶ Πανίου «ὁ μουσικώτατος».

Τὰ κατὰ τὴν ἐν Πολωνίᾳ διαμονὴν τοῦ Λουκάρεως χρίζουσι συμπληρώσεως· αἱ ἐν ταῖς «Πατριαρχικαῖς Ἐφημερίσιν» ἐκδοθεῖσαι ἐπιστολαὶ, αἱ ἐν τῷ Α' τόμῳ τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κπόλεως, αἱ ἐν 3 τόμῳ τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας» ἐκδοθεῖσαι ὑπ' ἐμοῦ, σπουδῆς ἄξια, μὲ διδάσκουσιν ὅτι τῷ 1593 καὶ μάλιστα ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους ὁ Λούκαρις ἦν ἐν Πολωνίᾳ· Γαβριὴλ ὁ Δωροθεΐδης τῇ 9 Ἰανουαρίου 1593 γράφει πρὸς τὸν Λούκαριν ἐν Πολωνίᾳ μένοντα, λεγομένῳ δὲ συγκέλλῳ τῆς Ἐκκλησίας τῶν ἀλεξανδρέων. Ἐμεινε δὲ χρόνον οὐχὶ βραχὺν, ὡς ἐκ τῆς ἐκδεδομένης ᾧδε πρὸς αὐτὸν ἐπιστολῆς τοῦ Μελετίου Πηγᾶ φαίνεται· γράφεται δ' αὕτη τῇ 6 Ἰουλίου 1594. Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, ἀπὸ χειρογράφου τῆς Θεολογικῆς ἐν Χάλκῃ Σχολῆς μεταγράψας, ἐξέδωκεν ὁ Γαβριὴλ Σοφοκλῆς ἐν τόμῳ Α' Ἑλλην. Φιλολογικοῦ Συλλόγου (σ. 48), ἐκδίδω δὲ καὶ ἐγώ, μεταγράψας ἀπὸ τοῦ χειρογράφου 463 τῆς ἀγιοταφικῆς ἐν Κπόλει (Φαναρίῳ) βιβλιοθήκης, ἀκριβῶς διότι μαρτυρεῖ τὴν ἐξ οἰκογενείας οὐ ταπεινῆς προέλευσιν τοῦ Λουκάρεως·

ἢ μαρτυρία αὕτη κείσθω ἐνταῦθα ἀνθεντική κατὰ τῶν ἔρεσχειλῶν, ἃς ἐξήμεσε κατὰ τοῦ Λουκάρεως μετὰ κονταρικῆς παραφορᾶς ὁ μακαρίτης Ἀνδρόνικος Δημητρακόπουλος (Ἐθνικὸν Ἡμερολόγιον Μαρίνου Παπαδοπούλου Βρετοῦ· τοῦ 1870 σ. 41 κέξ.), ὅπου φαίνεται μεταγίζων τοὺς μύθους τῆς κακοπίστου φαντασίας τοῦ Λέοντος Ἀλλατίου· δηλαδὴ ὅτι ὁ πατὴρ τοῦ Λουκάρεως ἦτο χειροτέχνης, ἢ μήτηρ ὑφάντρια, καὶ αὐτὸς ὁ Λούκαρις, ὁ καὶ μετὰ θάνατον βασανιζόμενος, ἦτο παρὰ τινι ὀψαρᾷ ναυτόπαις. Ἡ τοῦ μακαρίου Μελετίου Πηγᾶ μαρτυρία τυγχάνει βεβαίως ἀξιοπιστοτάτη· ἐὰν δὲ λέγη τὸν Λούκαριν ὁ Δημητρακόπουλος ἀνεπιὸν τοῦ Πηγᾶ, πῶς παριστᾷ τὸν πρωτοσύγκελλον τοῦ Σιλβέστρου Ἀλεξανδρείας, τὸν Μελέτιον Πηγᾶν, ἀνεχόμενον ἵνα βλέπῃ τὸν μικρὸν ἀνεπιὸν ναυτόπαιδα πλησίον οἰουδήποτε (ὀψαρᾷ!!!)

Τὰς κακοήθεις διαδόσεις περὶ Λουκάρεως ὡς ἀλιέως καὶ ναύτου, ὡς υἱοῦ βυρσοδέψου καὶ ἐγγόνου κρεωπώλου κλπ. ἐπανέλαβε καὶ Ζαβίρας (ἐν «Νέα Ἑλλάδι» σ. 398, ἐνθα γράφει «κρεουργόν»)· καὶ τὰ λοιπὰ δὲ γραφόμενα κινουσι τὸν γέλωτα. Ἐν τῷ «Κυρίλλῳ Λουκάρει» αὐτοῦ ὁ Μάρκος Ῥενιέρης, καὶ Σάθας ὁ τοῦτον μεταγράφων (ἐν Νεοελλ. Φιλολογίᾳ) ἐφύλαξαν ἑαυτοὺς ἀπὸ τῆς ἀκόπου προσοχῆς εἰς τοιαύτας διαδόσεις. Ἐπίσης ὁ Παπαδόπουλος Βρετὸς (Ἀνδρέας), καίπερ οὐ διακρινόμενος ἐπὶ κρίσει, ἔκρινε καλὸν ἵνα γράψῃ τὸν Λούκαριν καταγόμενον ἐξ ἐπιφανῶν γονέων (Νεοελλην. Φιλολογίας Α' σ. 215). Μάξιμος ἐπίσκοπος Κυθήρων ὁ Μαργούνιος εὐλαβέστα-

τον καὶ τιμιώτατον ὀνομάζει τὸν πατέρα τοῦ Λουκάρεως· ὁ δὲ Νικόλαος ἱερεὺς ὁ Ῥόδιος, πεπαιδευμένος ἀνὴρ, εὐγενέστατον ὀνομάζει τὸν τοῦ Λουκάρεως πατέρα φίλον αὐτοῦ ὄντα, τὸν δὲ Λούκαριν τῷ 1590 προσφωνεῖ «σπουδαίων εὐφυέστατον». Βλέπομεν δὲ τὸν Λούκαριν ἐν Παταυίῳ μένοντα μέχρι τοῦ 1591, καὶ κατὰ τὸ 1592 Κωνσταντῖνον ἔτι καλούμενον. Νομίζω ὅτι τῷ 1592 ἐπιστρέψας εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἐχειροτονήθη ἱερεὺς, καὶ ἐστάλη εἰς Πολωνίαν· Ταῦτα μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἐν τῷ 463 κώδικι γραμμάτων.

Ἄλλ' ἦτο νέος ὁ Λούκαρις, εἰς ἡλικίαν δὲ ἐτῶν εἴκοσι καὶ ἐνὸς πῶς ἐνεπίστευσεν εἰς αὐτὸν ὁ θεῖος αὐτοῦ Μελέτιος τόσῳ σπουδαίαν ἀποστολήν!! Εἰς ἐπιστολὰς τοῦ Μαργουνίου καὶ τοῦ Πηγαῖ βλέπομεν ἐπαναλαμβανόμενας συνεχῶς συμβουλὰς πρὸς τὸν Λούκαριν, ἵνα «διοικῆ τὰ κατ' αὐτὸν ὅσον σθένος θεαρεστότερον» ἀλλαγῶ ὑπομιμησκουσι τί ἔπαθεν ὁ σοφὸς Σολομών, προσχὼν τῇ γυναικωνίτιδι· Προσοχῆς ἄξιον ἀπὸ πάσης ἀπόψεως τὸ ἀπὸ 8 μαΐου 1588 γράμμα τοῦ Μαργουνίου· «Πρόσειπε παρ' ἐμοῦ (γράφει) τὸν σὸν εὐλαβεστάτον πατέρα καὶ τὴν τιμίαν μητέρα» — καὶ ἐν τέλει· «Ἐπὶ πᾶσιν εὐλαβοῦ τοὺς φῶρας, τοὺς μητρολοίας, τοὺς τὸν οἶνον συναναμιγνύοντας ὕδατι» (ἐννοεῖ τοὺς διαμαρτυρομένους).

Δύο εἰδήσεις προσθέτω εἰς τὸν βίον τοῦ Κωνσταντίνου Λουκάρεως· ἡ μὲν ἀφορᾷ εἰς τὴν πρώτην αὐτοῦ παιδείαν· Ἦτο μαθητὴς τοῦ ἐπ' ἀρετῇ καὶ παιδείᾳ διακριθέντος κρητὸς Μελετίου Βλαστοῦ, διδάξαντος ἐν Κρήτῃ.

Εἰδήσεις ἀναφερομένη εἰς τὴν τύχην τῶν λειψάνων αὐτοῦ ἐγράφη ὑπὸ τοῦ πρωτοσυγκέλλου Ναθαναὴλ Κανοπίου, ἐξεδόθη δὲ ὑπὸ Legrand (Bibliot. Δ' 516)· κατ' αὐτήν, τὸ μαρτυρικὸν σκῆνος τοῦ πατριάρχου ἐξεβράσθη παρὰ τὴν βιθυνικὴν παραλίαν, διότι οἱ ὀρθόδοξοι «κρύβδην ἀνέλαβον αὐτόν, καὶ ἀπήγαγον εἰς τὸν Ἄγιον Ἀνδρέαν τὸ μοναστήριον, θάψαντες ἐκεῖσε κρυπτῶς, ἕως οὗ ποιήσωσιν ἀνακομιδὴν μετὰ προσηκούσης εὐλαβείας καὶ τιμῆς».

* *

Ἐγραψαν πολλὰ περὶ Λουκάρεως εὐμενῶς ἢ δυσμενῶς κρίνοντες οἱ ἡμέτεροι, δικαίως δὲ περὶ τοῦ ἀθανάτου Λουκάρεως ἔγραψαν οἱ πανιερώτατοι μητροπολίται Ἀθηνῶν κ. Χρυσόστομος καὶ Φαναριοφαρσάλων κ. Ἰεζεκιήλ· Ἐγραψα καὶ ἐγὼ ἐπανειλημμένως, κρίνων τὸν Λούκαριν ὀρθόδοξον, εἰ καὶ εἰς τὴν δογματικὴν θεολογίαν ἀβαθῆ. Ἐπαναλαμβάνω δὲ τὰ τοῦ Μελετίου Παντογάλου τοῦ κρητὸς, ἐξ ἀφορμῆς τῶν περὶ Λουκάρεως ξενικῶν δυσφημιῶν διαδιδόμενα, τότε, ἅτινα ἔστωσαν φιλόπατρις κατακλείς τῆς διατριβῆς μου ταύτης «**Κρήτη ἢ θαυμασιωτάτη καὶ θεοφύλακτος ἀνδρατινὰ τῆς ἰδίας ὀρθοδοξίας παραζυγιαστὴν οὐκ ἐγέννησε**».

Ὁ μέγας χαρτοφύλαξ καὶ χρονογράφος τῆς Μ. Ἐκκλησίας
ΜΑΝΟΥΗΛ ΙΩ. ΓΕΔΕΩΝ

Γ'

ΓΡΑΜΜΑΤΑ εἰς τὸν βίον τοῦ Λουκάρεως ἀναφερόμενα προστίθενται ἐφόλκιον εἰς τὴν μικρὰν μου ταύτην διατριβήν. Νομίζω ὅτι, τὰ γραφέντα ὑπ' αὐτοῦ καὶ πρὸς αὐτόν, ἐν τῇ Πολωνίᾳ διατρίβοντα, μένουσιν ἀνέκδοτα (κατὰ τὸ πρωτότυπον)· μετεγράφησαν ἀπὸ τοῦ 463 ἀγιοταφίτικου κώδικος, ἀφ' οὗ μετέγραψα καὶ τὸ μετ' αὐτὰ ἐκδιδόμενον γράμμα τοῦ Μελετίου Πηγαῖ πρὸς τὸν Λούκαριν, φέρον γραφῆς διαφορὰς τινὰς οὐσιώδεις, ἀντιβαλλόμενον πρὸς τὸ ἐν Α' τόμῳ Ἑλλην Φιλολ. Συλλόγου (σ. 48), ὅπου ἐξεδόθησαν καὶ δύο τοῦ Λουκάρεως, καὶ μία Δαυὶδ Ἐσχελίου τοῦ ἑλληνιστοῦ πρὸς αὐτόν. Ἔτεροι τοῦ Λουκάρεως ἢ τινων πρὸς αὐτόν ἀναγινώσκονται ἐν «Ἐπιστολικοῖς Τύποις» Θεοφίλου τοῦ Κορυθαλλέως, ἐν Χρυσοβούλλοις καὶ γράμμασι τῆς ἑλληνικῆς ἐν Βενετίᾳ κοινότητος ὑπὸ Ἰωάννου Βελούδου, εἰς τὰς «Πατριαρχικὰς Ἐφημερίδας» μου· Δύο δ' ἐξεδόθησαν ὑπὸ Ζερλέντη, περὶ ὧν κατωτέρω

ΤΑ ΙΣΑ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ Α ΜΟΙ ΓΕΓΡΑΠΤΑΙ
ΤΗΣ ΠΟΛΩΝΙΑΣ ΕΠΙΒΑΝΤΙ

Τῷ μεγαλοπρεπεσιάτῳ ἡγεμόνι Ὀστροβίας καὶ Κιέβου
στρατηγῷ κυρίῳ Βασιλείῳ.

Διὰ βραχέων τὰ καθ' ἡμᾶς. Δεξάμενοι τὸ γράμμα τῆς σῆς ἐκλαμπρότητος, ἀπήραμεν ἤδη Κωνσταντινόβης· καὶ πορευόμενοι τὴν ἐπείγουσαν ὄπην περ γέγραφε, προσδοκῶμεν, σὺν Θεῷ μητρί τε παναχράντῳ τριταῖοι καταλαβεῖν τὸ Σβυάλλιον. Ἐροῶσο, καὶ μένε κρατυνόμενος χειρὶ παντοδυνάμῳ.

Κωνσταντινοβίτηθεν, ἑκατομβαιῶνος ε' ἡ ἰσταμένου. = 5 Ἰουλίου (1593)

Τῷ αὐτῷ

Ἡμέραν ἐνταῦθ' ἤκομεν μετὰ τρίτην, ἥπερ ἡμῖν πρότερον γέγραπεν ἡ σὴ μεγαλοπρέπεια, καὶ μένομεν προσδεχόμενοι τὴν ἀφίξιν αὐτῆς. Ὅθεν ἀξιούμεν ἐν τάχει γενέσθαι τὴν ἔνωσιν, ἢ προπέμψαι ἡμῖν τὸν φιλομαθέστατον καὶ ἀγαπητὸν ἐν Κυρίῳ κύριον Κυπριανόν, ὡς ἐπιστάμενον ἐν μέρει τὴν τε διάλεκτον καὶ τὰ ἑλληνικὰ τῶν μαθημάτων, συνομιλίας χάριν. Κύριος δὲ ὁ ἐν Τριάδι ὑμνούμενος μετὰ σοῦ ὁ ζῶν εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

Σβυαλίτηθεν, ἑκατομβαιῶνος η' ἡ ἰσταμένου.

Τῷ σπουδαιοτάτῳ Κυπριανῷ

Ἦκέ μοι πρότερον τὰ τοῦ ἡγεμόνος δύο, γράμμασιν ἑλληνικοῖς γεγραμμένα τῇ σῇ χειρί· καὶ πάλιν, τῇ ὀγδόῃ τοῦ παρόντος ἐνεχειρίσθη μοι τὸ σὸν φθάσαντι ἐν Σβυαλίῳ, ἅπερ καὶ πολλὴν παροῖξέ μοι τὴν εὐφροσύνην, δυοῖν ἔνεκα· τὸ μὲν ὅτι πρόθυμοι ζηλωταὶ τῆς ἀκραιφνοῦς ἡμῶν πίστεως τυγχά-

νοντες διατέλητε ἀμφοτέροι, τὸ δ' ὅτι φιλέλληνες καὶ φιλομαθεῖς καὶ περὶ τοὺς λόγους πολλὴν κεκτημένοι τὴν ἔφεσιν· διό, τὴν ταχίστην ἀνάβαινε πρὸς ἡμᾶς, τέκνον ἐν Κυρίῳ μοι ἐρασιμώτατον, πολλῶν ἕνεκα.

Σβυαλίηθεν, ἑκατομβαιῶνος ὀγδόῃ ἰσταμένου. (= 8 Ἰουλίου).

Τῷ αὐτῷ

Μὴ οἰοί τ' ὄντες Ὀστροβιάζ' ἐλθεῖν ἀποστέλλομεν τοὺς κοιμισμένους τὰ ἡμέτερα τῶν ὑπαρχόντων καὶ τὰς εἴκοσι τῶν βίβλων ἀπάσας· διὸ καὶ τὸ παρὰ σοὶ τοῖς αὐτοῖς τοῦ μὸν ἀπόδος καλᾶθιον διαμετακομισταῖς· καὐτός τε διὰ τάχους πρὸς ἡγεμόνα διάβαινε· μετὰ γὰρ τὴν ἐπιούσαν ἀπᾶραι βούλεται τῶν ἐντεῦθεν. Ἔρωσο.

Μαιμακτηριῶνος ὀγδόῃ ἐπὶ δέκα. (= 18 Ὀκτωβρίου).

Τῷ αὐτῷ

Ἰστοιχὸν πρότριτα γεγραφώς, δείλης μεσημβρίας, πρὸς σὲ γραμμᾶτιον, περὶ τινῶν βιβλίων ἐπελαθόμεν γράφαι σοι, Κεδρηνοῦ τοῦ ἱστορικοῦ καὶ Θωμᾶ τοῦ Ἀκουϊνιώτου, ἅτι' ἔχειν χροειῶδες ἡμᾶς· τοιγαροῦν, ἢ αὐτὸς κόμισον, ἢ τὸν διακομιστὴν τοῦ παρόντος λαβεῖν καὶ κομῖσ' οἰκονόμησον, προσέτι δὲ καὶ καλυμαύχιον τὸ ἐμὸν ὅπερ ὁ σεμνὸς οὐπίτριπτος πιβοφλογῶν ἔλαβε Συμεῶν. Ἔρωσο.

¹ Ἀπὸ Δούπνης, ἑκατομβαιῶνος ὀγδόῃ φθίνοντος ¹.

Τῷ σπουδαιοτάτῳ Γαβριήλῳ Δωροθεΐδῃ

Μεμπέος αὐτὸς τῆς βραδυτῆτος ἡμῖν, κατέγνωσαν δέ σου καὶ Πιερίδες αὐταὶ καὶ ἐγκαλοῦσί σε καθ' ἑκάστην ἐμοί· καὶ χόλον εὐλόγως ἐσχήκασιν κατὰ σοῦ· διὸ φθάσον ταχέως ἐξισάμενος αὐτόν. Ἔρωσο· καὶ τοὺς καθ' ἡμᾶς τῶν πιστῶν ἄσπασον ὡς ἀπ' ἐμῶν.

Ὀστροβίηθεν βοηδρομιῶνος ε' ἰσταμένου. (= 5 Σεπτεμβρίου).

Τῷ λογιωτάτῳ συγκέλλῳ Ἀλεξανδρείας Κυρίλλῳ

Πολλὰ τῶν δεινῶν, μετ' Ἀαρῶν ἐκβολὴν καὶ Ρισβάνου (οἱ τῆς ἄνω Δακίας διεῖπον ἔναγχος τὴν ἀρχὴν) περιεγένετό μοι, φίλτατε Κύριλλε, ποσοῦ δίκην τοῦ συνεχοῦς. Ἀπάρας γὰρ ἐκεῖθεν αὐτὸς ὀγδόῃ φθίνοντος τοῦ πέρουσι βοηδρομιῶνος, σὺν ἡμετέροις πολλοῖς τῶν γραικῶν, διὰ τῶν ὁρέων (ἃ καὶ ὄρια τῶν δακῶν ἑκατέρων ἐστὶ) προσεδόκουν ἐπὶ Ἰστρον κατιέναι τὸν καὶ Δάνουβιν,

¹ Λογιώτατος τις δοκίσιμος, πολλὰ μέρη τοῦ 463 χειρογράφου χερσὶ βεβήλοις ὀυπᾶνας καὶ διπλᾶς σελιδώσεις καὶ διπλᾶς ἀριθμήσεις ἐπιστολῶν κακοτεχνήσας, παρεσημείωσεν ὅτι ἡ ἐπιστολὴ αὕτη δέον νὰ προτυχθῇ τῆς ἀπὸ 18 Ὀκτωβρίου, ἀπατηθεῖς ἐκ μνείας τῶν βιβλίων καὶ ἐν ἐκείνῃ· ἀλλ' ἀπὸ τῆς 8 ἰσταμένου μέχρι 8 φθίνοντος παρεπίπτουσιν οὐχὶ τρεῖς ἡμέραι· ἐκτὸς ἐὰν τὸ «πρότριτα» παρέλκον θεωρηθῇ.

λέξιν κατ' ἐπιχώριον, καὶ τὸν διαβάντα τὴν Κωνσταντίνου καταλαβεῖν προσπεσόντι δέ μοι Βινδήλῃ (μονύδριον τοῦτο κατὰ προμνήσειαν τῶν εἰρημένων) καὶ πολλοῖς ἐν αὐτῷ συνηγμένοις τῶν ἡμετέρων ἠκρίβωται κεκωλύσθαι τὰ περαιτέρω, τῷ τὰς στρατιᾶς τῶν ἀγαρηνῶν περὶ Ἰστρον παρεμβάλλεσθαι τοῖς ἀποστατήσασιν τῶν Δακῶν. Ἐφ' ᾧ τῶν ἡμερῶν ἱκανὰς ἔμεινα σὺν ἐκείνοις καὶ περιορίστουν ἀμοιβαδὸν, δεδοικὼς ἀμφοτέρας τὰς παρεμβολὰς· ταύτη μὲν ἐκαρᾶδόκει τὰ παρ' ἡμῖν ὁ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐνεγκούσης αὐτὸν ὠνησάμενος Ἱερεμίας ἀγωνία συνέιχετο καὶ φόβῳ δεινῷ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, τὸν ἡγεμόνα σκνυθῶν, χάνην καλούμενον σκνυθιστί, μεμαθηκὼς ἐπιφερόμενον κατ' αὐτοῦ μετὰ βαρείας δυνάμεως· ὃς οὕτω μ' ἐνωτιθεὶς (οὐκ οἶδ' ὅπως) ἀπάρατα τόπου τοῦ δηλωθέντος, ἠξίωσεν ἅπαξ καὶ δις μεθ' ἱκεσίας διὰ πλείστης, συγκαλεσάμενος οὗς ἔγνω διαφορωτέρους τῶν ἡμετέρων γραικῶν, σὺν αὐτῷ γοᾶψ' ὡς ἐμὲ διὰ τάχους ἀπιέναι πρὸς τὸν ἀρχιτακτικὸν τῶν ἀγαρηνῶν Σινὰν πασιᾶν, τὴν κάτω Δακίαν τῷ τότε ληΐζοντα δι' ἀποστασίαν, πείσαι τε τοῦτον ἀπώσασθαι μὲν τὰ τῆς μάχης, προσδέξασθαι δὲ τὰ τῆς εἰρήνης, κατὰ διὰ γραμμᾶτων κωλύσαι τὴν καθ' αὐτοῦ καὶ τῶν δακῶν ἐπιφορὰν τῶν σκνυθῶν· ὅπερ εἰς πέρας ἤκεν εὐθύς· κατένευσαν γὰρ οἱ ἡμέτεροι καὶ γράμματα κατάστικτα τοῖς δάκρουσι γράψαντες, διακομισταῖς ἀξίοις αὐτοῖ τ' ἐνεχείρισαν καὶ αὐτὸς προσεπιδούς αὐτοῖς καὶ γράμμα δημοσίους λαμβάνειν ἵππους ταχυδρομίας· οἱ καὶ Βινδήλῃν ἐν τάχει κατέλαβον τῇ ἀφθονίᾳ τῶν ζώων· κάμοι τὰ γράμματ' ἐπιδεδώκασιν, ἅτι' ἀναγνοὺς αὐτίκα παρακλητέος ἐγώ. Καὶ δὴ λαβὼν πάντας τοὺς σὺν ἐμοὶ τῶν γραικῶν, πλείους ἢ ἑκατὸν (φόβου γὰρ ἦν μεστὰ καὶ κινδύνου τὰ καθ' ὁδὸν) ἐκεῖσε πέφθακα τεταρταῖος· ἐνθα τὸ θεῖον τῇ ἐπιούσῃ τὰ γαθὸν τετελείωκε δι' ἐμοῦ, καὶ γράμματ' ἐντεῦθεν ἔσταλται μοι πρὸς χάνην παρ' ἀρχιτακτικοῦ διὰ ταχυδρομῶν τῶν ἀξίων, κωλύοντ' αὐτὸν τῆς ἐπὶ τὰ πρόσω φορᾶς· ἃ δῆτα καὶ πέφθακε τοῦτον μετὰ δύσιν ἡλίου τῆς ἄνω Δακίας ἀναμέσον, ἢ, πρὸ δείλης ὀψίας ταυτησὶ τῆς ἡμέρας, περικυκλούμενον εἶχεν Ἱερεμίαν αὐτόν καὶ τὸν ἐνδοξότατον λογοθέτην ἅμα καὶ μέγαν στρατοπεδάρχην Πολωνίας Ἰωάννην τὸν Ζαμόσκιον, ταμιευσάμενος, θεῖα προνοία, κατὰ τὴν ἐξῆς τὴν παράταξιν· ὃς τὰ γράμματα διελθὼν, κατὰ δειλίην ἐώαν τῆς ἐπιούσης συνήθροισε τὴν αὐτοῦ στρατιάν, καὶ κηρύξας εἰρήνην ἐπανέκαμψεν εἰς τὰ ἴδια, μὴ ἔχων ἄλλο τι καὶ διαπραξασθαι.

Τοῦτον μὲν ἀπηλλάγη τὸν τρόπον τὰ τῆς ἄνω Δακίας τῆς διαπραγῆς τῶν σκνυθῶν. Ἐγωγε δέ, μετ' ἀποτερματίσιν ὧν ἔφθην εἰπὼν, τῆς εἰς Βυζάντιον ἀπαγούσης ἄψασθ' ἢ παρεσκευασμένος, καθ' ἣν δ' ἡμελλον ἀπᾶραι τῶν ἐκεῖθεν, ἐκόμισάν μοι καὶ δευτέρω τῶν γραμμᾶτων διακομισταὶ τινες τῶν κατὰ τὴν ἄνω Δακίαν ἡμετέρων γραικῶν, πολλοῖς τε κάξίοις ἐντυχόντες συνοδοιπόροις, τὰ μὲν παρὰ τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου καὶ εὐσεβεστάτου Βασιλείου τοῦ τῆς Ὀστροβίας ἡγεμόνος καὶ τῶν ἐξῆς, πολλῶν τε ἄλλων τῶν ὑπὸ τὴν ἀρχὴν Πολωνίας τῆς ὀρθοδόξου θρησκείας ἀντεχομένων ρωσσιῶν· ἅτι' ἐδήλουν τὸν θόρουβον τῆς ἐνταῦθ' Ἐκκλησίας, ὃν οἱ νόθοι ἐπίσκοποι μᾶλλον ἢ

ἐπίσκοποι αὐτῆς¹ προεξένησαν, οἱ νεήλυδες ἀπόστολοι τοῦ βυθίου καὶ κατα-
 χθονίου διαβόλου, οἱ περὶ τὴν σοφίαν ἀπαίδευτοι, οἷς τὸ παρ' ἀξίαν μετα-
 σχεῖν τῆς ἀξίας (πόδες γὰρ μόλις που ὄντες, ἢ ἄλλο τι τῶν ἐντελεστέρων,
 κεφαλαὶ παραχοῆμα γεγονάσιν) ἀφορμὴ τοῦ κακῶς φρονεῖν γέγονεν, οἱ ἄνο-
 ῆτοις. Οὐ μόνον γὰρ ἀπεστάτησαν τῆς καθ' ἡμᾶς ἀνατολικῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ
 Ἐκκλησίας καὶ τῆ δυτικῆ προσεκολλήθησαν, παρ' ἀξίαν προβιβασθέντες,
 ἀλλὰ καὶ, κατὰ συνθήκην τοῦ τὴν ἀρχὴν Πολωνίας διέποντος, ὑπεῖξαι τῷ πάπ'
 ἀναγκάζουσι πάντας σχεδὸν τοὺς ὑπὸ τὴν ἀρχὴν αὐτὴν ὀρθοδόξους τῶν ρωσίων,
 συνερογούς τινες ἔχοντες καὶ συνίστορας σπερμολόγους καὶ φροναπάτας, οἱ,
 οὐκ' οἶδ' ὅπως, τὴν τοῦ Ἰησοῦ μου προσηγορίαν τὴν ὅλως αὐτοῖς μὴ κα-
 θήκουσαν κατ' ἀνθρωπαρέσκειαν ἴσως σφετερισάμενοι Ἰησουῖται ψευδω-
 νύμως τυγχάνουσι κεκλημένοι, διὰ θόρυβον δηλαδὴ καὶ ἀποστασίαν, καὶ
 ἡξίου με λίαν τὰ ἐντεῦθεν τῶν γραμμάτων ᾧδ' ἔλθειν, εἰς ἀντιπαράταξιν τῶν
 ὑπεναντίων καὶ ἀντίληψιν τῶν τὰ ἡμέτερα φρονούντων· ἀλλὰ καὶ δεινῶ
 δικαστῆ, τῷ Θεανθρώπῳ Ἰησοῦ δοῦναι με λόγον παρεγγύων, εἴ γ' ἀμελήσας
 καταφρονήσαιμι τοῦ ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγῶνος. Τὰ δὲ παρὰ τῶν ἡμετέρων
 γραικῶν τῶν τε κατὰ Δακίαν τὴν ἄνω καὶ Πολωνίαν αὐτὴν παραπλήσιον σχεδὸν
 διελάμβανον. Ὑπεῖξα τοίνυν ἐγὼ ταῖς αὐτῶν ἀξιώσεσι παραχοῆμα μάλιστα
 δὲ τῷ δι' αὐτῶν παρακελευομένῳ μοι Ἰησοῦ. Καὶ δεύτερα τῶν γραμμάτων
 δύο λαβὼν πρὸς ἀρχιτακτικῷ τοῦ διαληφθέντος, τὸ μὲν πρὸς στρατοπε-
 δάρχην τὸν Ζαμόσκιον, συγκαταθετικὸν οὗ κατετόλμησεν ἐπιχειρήματος ἐξε-
 λάσας τὸν Ρισβάνην τῆς ἄνω Δακίας καὶ ἀντεισάξας ἐπὶ τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς
 τὸν Ἰερεμίαν, τὸ δὲ πρὸς Ἰερεμίαν αὐτόν, ἐπικυρωτικὸν τῆς ἡγεμονίας, ἣς
 ἐφιέμενος ἦν ἐκ πολλοῦ ὑπὲρ χρυσίον καὶ τοπάζιον, τὴν ἄνω Δακίαν ἐν τάχει
 κατέλαβον, καὶ ἐνεχειρισάμεν ἀμφοτέροις τὰ γράμματα, ἅπερ ἀναγνοὺς ὁ
 Ζαμόσκιος καὶ πιστωθεὶς βεβαίαν εἶναι τὴν εἰρήνην χάριν τὴν προσήκουσαν
 ὁμολόγησεν. Εἴτ' ἐπιμείνας δύο καὶ μόνας τῶν ἡμερῶν ἐκεῖ, κατὰ τὴν τρίτην
 πρὸς τὴν ἐνεγκοῦσαν ἐπανεκάμψεν· οὗ μετ' ἀποδημίαν καὶ παρέλευσιν ἡμε-
 ρῶν ἕξ, ὁ Ἰερεμίας τοῦτό μοι εἶρηκεν· ὁ περιφανέστατος στρατοπεδάρχης
 Ζαμόσκιος ἀξιοῖ διὰ Χοτινίου σε διελθεῖν (ὅπερ ἄστυ καὶ πολύχριον ἦς
 ἔφην Δακίας ἐστὶ παρὰ Νέστερα Ποταμόν, ὄριον Πολωνίας ὅς τυγχάνων
 διατελεῖ καὶ τῆς ἄνω Δακίας αὐτῆς), ἔχοντα κατὰ γνώμην ἀπιέναι πρὸς τὸν
 μεγαλοπρεπέστατον Ὀστροβίας ἡγεμόνα Βασίλειον· περιμένει σε γὰρ ἐκεῖ
 πνθῆσθαι σου περὶ τινος τῶν ἀναγκαίων. Ἐγὼ δὲ μηδὲν πονηρὸν σκαιώρημα
 παρ' αὐτῶν κατ' ἐμοῦ πανουογηθῆναί ποθ' ἠγησάμενος (οὐπω γὰρ ἡσθόμην
 ἦν ἔχουσιν ἐκ πολλοῦ πρὸς ἀλλήλους κεκοιμημένην ἐχθραν ὃ τε Βασίλειος
 αὐτός καὶ Ζαμόσκιος, οὔτε μὴν τὴν ἀχάριστον καὶ ἀλιτήριον γνώμην Ἰερε-
 μίου) ἀφικόμην εἰς Χοτινίον τάχιστα· κακεῖ με περιορίσαντο φθάσαντες οἱ
 ἀχάριστοι καὶ ἀγνώμονες σὺν τρισὶ καὶ μόνοις τῶν ὑπηρετῶν. Ἄλλ' αὐτοὶ

¹ «αὐτοῖς» ἴσως.

Κύριλλος ὁ Λούκαρις

μὲν κατ' ἐμοῦ τοιαῦτα κατεπανουργέσαντο, πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν ἀποδιδόν-
τες μοι. Κύριος δὲ ὁ ἐμὸς Ἰησοῦς, ὁ διασκεδάζων βουλὰς ἐθνῶν, οὗ ἐν χειρὶ
Χοιτίμιον καὶ κτίσις πᾶσα, δι' οἶκτον φιλανθρωπίας καὶ δέησιν μόνης τῆς
τεκ[ούσης αὐτὸν]¹ καὶ Παρθένου ἐρύσατό με καὶ ἐκ τῆς ἀδίκου τῆσδε² συνοχῆς
καὶ ᾧδ' ἐπανήγαγε διασώσας, ἐνθα τῶν χριστιανῶν ἡ ἀξίωσις καὶ ἡ κατὰ
τῶν ὁρθῶν δογμάτων τῆς πρὸς αὐτὸν³ ἀκραιφνοῦς πίστεως (ἃ καὶ κατέχει
ἀσφαλῶς ἡ καθ' ἡμᾶς ἀνατολικὴ Ἐκκλησία) τοῖς ἀποσιτάις τῶν ἐπισκόπων
καὶ τοῖς τῷ σίτῳ τὰ ζιζάνια παρακαθεύρουσιν Ἰησουίταις, τοῖς πονηροῖς
τραπεζίταις τοῖς δίκην νομίματος τὰ θεῖα παραχαράττουσι δόγματα σκαιω-
ρουμένη παρατροπή, οὗς καὶ πέποιθ' ἐπὶ τῷ ρουσαμένῳ με Ἰησοῦ τῆς αὐτοῦ
ποίμνης ὡς λύκους ἀπελησάσασθαι (!) ἐκσφενδονηθέντας τῇ δυνάμει τοῦ
θείου Πνεύματος. Πλὴν δέον συναγωνίσασθαι καὶ Κύριλλον τὸν καὶ υἱὸν
καὶ ἀδελφὸν ἐν Χριστῷ, τοῦτο μὲν ὡς σύγκελλον τῆς τῶν ἀλεξανδρέων
ἀγίας Ἐκκλησίας, τοῦτο δὲ καὶ ὡς σύμμαχον ἀναγκαῖον, ἐνταῦθα μὲν τὸ
δοκοῦν ἴσως ἄμισθον, ἐν οὐρανῷ δὲ ἐντελόμισθον.

Ἀνάβαινε τοίνυν, φίλιτατε, πρὸς ἡμᾶς, ἀναβολῆς δίχα τῆς οἴασούν, ἐτοι-
μους ὄντας μετὰ τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου ἡγεμόνος τοῦ Βασιλείου καὶ πολλῶν
ἄλλων ἐπὶ τῆς ἀθέσμως τονθοριζομένης τοῖς ἀποσιτάις συνόδου, εἰς ἀπο-
σκορακισμόν τῶν πονηρῶν καὶ ματαίων διαβουλίῶν αὐτῶν καὶ ἐνστερνισμόν
τῶν ὁρθῶν καὶ θείων δογμάτων τε καὶ ἐθῶν τῆς ἀμωμότητος καὶ ὁρθοδόξου
ἡμῶν πίστεως. Ἐρρωσο.

Δουπνηθεν' μαιμακτηριῶνος ἕκτη ἐπὶ δέκα τοῦ ρφ'λζ' (= 16 ὀκτωβρίου).

Μετ' αὐτὴν ἡ ἕξῃς ἐν τῷ κώδικι κεῖται τετραστικὸς ἐπιστολή.

Ὅτι μὲν αὐτὸς οὐκ ἐκώλησα τὴν σὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν, τοῦτο Κύριος
καὶ οἱ κωλύοντες μαρτυροῦσιν· ὅτι δέ, οἷα νέος, γράφεις μοι πέρα τοῦ δέοντος,
καὶ τοῦτο διὰ τὸ τῆς νεότητος γοργόν τε καὶ θυμῶδες συγγνώμης ἄξιον.
Κύριος δὲ ὁ Θεός, ἐτάζων καρδίας καὶ νεφρούς, κρίνοι ἀναμέσον ἐμοῦ καὶ
σοῦ. Ἐρρωσο.

Ὁ σὸς Νικηφόρος (ἀχρονολόγητος)

(Χειρόγρα. 463 Μετοχίου)⁴

Πανοσιώτατε ἐν ἱερομονάχοις καὶ πνευματικοῖς πατρῶσι κύριε Κύριλλε,
σύγκελλε τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Χριστοῦ καὶ καθολικῆς Ἐκκλησίας τῶν ἀλε-
ξανδρέων, ἡμέτερε κατὰ Πνεῦμα ἀδελφὲ πανυπερποθεινότητε, χαίροις ἐν
Κυρίῳ· μετάνοιαν ποιῶ τῆς ἀγιωσύνης σου καὶ ἱκετεύω Κύριον τὸν Θεὸν ἵνα
υἰαίνῃς μετὰ τῆς δόξας σου συνοδίας. Ὅμως γίνωσκε ἡ σὴ ἀγιωσύνη πῶς

¹ « τῆς τεκεῖν καὶ παρθένου » ἔχει ὁ κώδικς.

² Τὸ χειρόγραφον ἔχει « τῆς δε τῆς συνοχῆς ».

³ Τὸ χειρόγραφον « τῆς πρὸς αὐτήν ».

⁴ Ὅλα τὰ γράμματα τοῦ 463, καθὼς καὶ τὰ ἐκ τῶν ἄλλων χειρογράφων εἰσὶ
γεγραμμένα πιστότατα.

ἐλάβομεν τὴν τρίτην γραφὴν τῆς ἀγιωσύνης σου (καὶ τὸν κομιστὴν οὐκ εἶδα-
μεν), εἰς ἣν οἶδαμεν πάντα τὰ περὶ σοῦ, καὶ ἐχάρημεν οὐκ ὀλίγα (καίπερ
διεροηγμένη ἡ παροῦσά σου πρὸς ἡμᾶς ἔτυχε). ἔτι δὲ ὁ κομιστὴς τῆς πα-
ρούσης, πάτερ μοι περιπόθητε, ἡμέτερος ἦν ἐκ τῆς περιφήμου πατρίδος, καὶ
παρακαλῶ τὴν ἀγιωσύνην σου βοήθησον ἔργῳ καὶ λόγῳ, ὅτι εἶναι πολλὰ
ἐνδεής· καὶ ἐλπίζω τὸν Θεὸν νὰ τὸν βοηθήσῃς χωρὶς τῆς παρακλήσεώς μου·
πλὴν, παρακαλῶ, βοήθησον. Ἐτι, πάτερ μοι περιπόθητε, παρακαλῶ ὡς μικρὸς
ἀδελφὸς τῆς σῆς ἀγιωσύνης, ὑπηρέτησον τῷ ἡμετέρῳ δεσπότῃ, καὶ σπεῦσον
ἵνα πάντοτε μετ' αὐτοῦ ἦς· καὶ ἔχω θάρσος εἰς τὸν Χριστὸν νὰ γένῃς διά-
δοχός του, καθὼς προέφην σοι· καὶ σπούδασον τὴν τῆς ἀραβικῆς γλώττης ἢ
κροεῖτον εἰπεῖν τὴν τῶν σύρων φωνήν. Ἡμεῖς δέ, ἐν οἷς κρίμασιν οἶδε Θεός,
ἐμείναμεν εἰς Μοσχοβίαν ἄκων καὶ ἐστερήθημεν τὸ πρόσωπον τοῦ γλυκνυτάτου
ἡμῶν πατρός· πλὴν ἔχω ἀκόμη ἐλπίδα εἰς τὸν Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Παναγίαν
καὶ εἰς τὰς εὐχὰς ὑμῶν ἵνα ἀπολαύσω ὑμᾶς. Ἐτι στέλλω σοι μικρὰν ἐνθύ-
μησιν μετὰ τὸν κύριον Ἰωάσαφ τὸν ἡμέτερον ἀδελφὸν καὶ ἀγαγνώστην τοῦ πα-
τριάρχου μικρὸν ἐγκόλπιον, γλυπτότατον, ἀσημοχουσωμένον, καὶ δέξου τὸ
μικρὸν ὡς πολὺ. Ἐτι δὲ σύγγνωθι ἡμῖν τῆς ἀπαιδεΐας, ὅτι ἐσμέν γραμμά-
των ἄμοιροι. Ἐτερον οὐχί· καὶ ἡ εὐχὴ σου μετ' ἡμῶν

Νεόφυτος ἁμαρτωλὸς σὸς κατὰ πάντα. Ἐκ Ρωσσίας τῆς Με-
γάλης· σκιροφοριῶνος βφ αφ'λ εφ (= 2 Ἰουνίου 1595).

Μελέτιος ἐλέου Θεοῦ πάπας καὶ πατριάρχου τῆς μεγάλης
πόλεως Ἀλεξανδρείας καὶ κριτῆς τῆς οἴκουμένης.

Τῷ δσιωτάτῳ ἐν ἱερομονάχοις καὶ πνευματικοῖς πατρῶσι παπᾷ κύριον Κυ-
ρίλλῳ, υἱῷ γνησίῳ τῆς ἡμῶν μειριότητος ἐν Κυρίῳ ποθεινοτάτῳ, χάριν, ἔλεος
καὶ εἰρήνην παρὰ τοῦ Χριστοῦ. « Παθὼν δέ τι νήπιος ἔγνω ». Τοῦτο λέγειν
ἐμέ σοι προσήκει, μὴ πειθομένῳ τοῖς παρ' ἡμῶν λεγομένοις· ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ
τὴν πλάνην μηνύεις ἣν πέπονθας ἀμφὶ Σωφρόνιον, καὶ ὁμολογεῖς τὴν ἦταν,
μᾶλλον δὲ ἑαυτοῦ σου κατηγορεῖς, ἔχω σε λελυμένον αἰτίας· μόνον πρόσεχε
τοῖς λοιποῖς. Πολλῶν γὰρ ὄντων, ὧν τὴν σὴν ὑπεμνήσαμεν εὐμάθειαν, ἐν ἣν
καὶ τὰ κατὰ Σωφρόνιον, καὶ δέδοια μὴ καθάπερ ἐν τοῖσδε ἀληθεύοντας
ἡμᾶς ἤλεγξεν ἡ πείρα τὸ μέλλον ὡς ἤδη ἐκβάν προμηνύσαντας, οὕτως ἐλέγξῃ
κάν τοῖς λοιποῖς. Οἶδα δὲ σε δυνάμενον, ξὺν Θεῷ, παντὸς ἡμᾶς ἀπαλλάξαι
φόβου καὶ σὲ κινδύνου, βουλόμενόν γε προσεκτικώτερον ἐντυγχάνειν τοῖς
πράγμασιν.

Ἐγὼ Σωφρόνιον καὶ πρὸ τῶν σῶν γραμμάτων κατεγίνωσκον, πάντως
πεπλημμεληκέναι ὑποτοπάζων καὶ δὴ καὶ ὡς ἐπὶ φανεροῖς ἐγκλήμασιν προῦ-
παίδεον· ἀλλὰ ταῦτα μὲν κοῦφα· νέος γὰρ ὢν, ἠτάκτησε δραπετεύσας· αἱ
δὲ λοιπαὶ παραγγελίαι νέῳ σοι ὄντι, καὶ ἱερωσύνης καὶ λόγων ἱερῶν εἰλημ-
μένῳ, καὶ πατριαρχικὸν φέροντι πρόσωπον καὶ ἐν μέρεσιν οὐκ ἀσήμους, πάση
σπουδῇ παραφυλακτέαι, ἵνα καὶ Θεῷ τῷ στρατολογήσαντι καὶ ἀνθρώποις εὐα-

ρεστήσης φιλοθέοις. Ἀνάπασόν μου τὰ σπλάγχνα· μὴ ἐκπέσοιμι τῆς περὶ σέ ἐλπίδος. Τί γὰρ οὐκ ἂν ἐλπιστέον παρὰ ἀνδρὸς τηλικούτου; Περιφανῶν γονέων παῖδά σε οὐχ ἡ τύχη, ἀλλὰ Θεὸς ἔφρσε, θρόμμα δὲ ἀρχιερέων ἐπ' ἀρετῇ καὶ βίου λαμπρότητι καὶ σπουδῇ πάση καὶ λόγων ἰδέα βεβοημένων, ἐνεκέντρισε δὲ θρόνω ἀποστολικῶ, τῶ τῶν Ἀλεξανδρέων δηλαδή, καὶ διὰ χειρῶν τῶν ἐμῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν καιροῖς πᾶσαν γλῶσσαν ὑπερβαίνουσι τῇ τῆς ἀνάγκης καὶ χρείας ἀφθονίᾳ· παρέλκει σε τῆς πατρίδος ἀναμνησαί σου ἐπ' εὐνομίᾳ μόνον, οὐδὲ ἐπὶ τοῖς νομικοῖς κατὰ γῆν τε καὶ θάλασσαν εὐδαιμονούσης, ἀλλὰ καὶ εὐσεβείᾳ πάσας ὑπερακοντισίας ὅσας ἀνιῶν καὶ δυόμενος ἥλιος καθορᾷ. Τούτων ἀπάντων τὰ μὲν εἰς ἀρετὴν παροτρύνει τὰ δὲ ἀπαιτεῖ, τὰ δὲ καὶ προσδέχεται. Ἐμὲ δὲ τὰ κατὰ σέ σκοποῦντα ἐπιμελέστερον εὐέλπιδα τίθησιν ἐπὶ πᾶσιν ἐκεῖνο, τὸ ἤδη σε ἄρξασθαι περιφανῶς ἀρετῆς τε ἀντιποιεῖσθαι καὶ βίου καὶ λόγων διαφερόντως λαμπρῶν. Ταῦτά μοι αἴσιος γίνεται οἰωνὸς ταῖς ἀρχαῖς ἔσεσθαι κατάλληλον τὸ τέλος. Πόνων δεῖ· ἀλλὰ στέφανοι τῶν πόνων αἱ ἀμοιβαί. Δεινὸν ἐκπλεῦσαι τῆς καθ' ἡμᾶς τρικυμίας; Ἄλλ' ἐπίκουρον τὸ θεῖον τοῖς γε προσέχουσι καὶ προσευχομένοις καὶ κοπιῶσι, καὶ τούτων γὰρ ἐκεῖθεν ἡ χορηγία. Μὴ ἀποκάμης τρέχων καὶ πυκτεύων καὶ ἀγωνιζόμενος ἕως τῶν βραβείων εὐμοιότητος. Εἰ δὲ ἡμῖν ὅσον τάχος (μετὰ γε ἀσφαλείας) σαυτὸν ἀποκαταστήσης, πίστευσον, ἀναβιώσομεν, πέρα δεινῶν μονώτατοι κατ' Αἴγυπτον προσπαλαίοντες ταῖς τῆς Ἐκκλησίας ἀνάγκαις. Ἦς καὶ σὺ μέλλων σὺν Θεῷ ἀντιλαβέσθαι μὴ βραδύνης ἐπὶ ξένης. Ὁ θρόνος οὐ τῶν σῶν ζητεῖ τι, πλὴν ἀλλὰ σέ. Ἐρρωσο.

Ἄπ' Ἀλεξάνδρου· τῇ ἐπαύριον τῆς ἡμετέρας χειροτονίας Γ' δηλαδή Ἰουλίου, κοσμογενείας ζ' ὁβ' τῆς δ' αὐτῆς χειροτονίας ε' ὦ.

Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ ΜΕΛΕΤΙΟΣ

Κατόπι τούτων προσθέτω τὸ πρακτικὸν τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὄρει γενομένης συνελεύσεως, ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Λουκάρεως, ὡς πάπα καὶ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας. Τὸ πρωτότυπον εὑρηται ἐν τῷ Γραμματοφυλακείῳ τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὄρει βασιλικῆς καὶ πατριαρχικῆς μονῆς τῶν Ἰβήρων.

Κύριλλος ἐλέφ Θεοῦ πάπας καὶ πατριάρχης τῆς μεγάλης πόλεως Ἀλεξανδρείας καὶ κριτῆς τῆς οἰκουμένης.

Οὐδ' ὄλωσ οἶμαι προσήκειν εὐσεβέσιν ἀνθρώποις, ἀσκηταῖς μάλιστα καὶ τὸν μοναχικὸν βίον ἐπαγγελλομένοις, οἷς ἔργον ἀγγελικῶς πολιτεύεσθαι εἶναι ὀφείλει, καὶ πάθους (ἀνωτέρους παντὸς συγγίνεσθαι τῷ Θεῷ, διὰ τὰ ἐνταῦθα φθαρτὰ καὶ οὐ διαμένοντα σκάνδαλον ὁποιοῦν ὑπομένειν καὶ ζημίᾳ ὑποκεῖσθαι τῇ ψυχικῇ, ἐπεὶ ἓνα μόνον οἱ τοιοῦτοι) χρεωστοῦσι τὸν σκοπὸν ἔχειν, πῶς τὸν Θεόν, τὸν εἰς τὰ ἡμέτερα εὐδοκοῦντα ἀγαθὰ ἔργα, τοῖς ἐνθέοις κατορθώμασι θεραπεύειν, οὕτω δὲ περιορῶν ὅσα βλαβερὰ καὶ ἐπίκηρα, ὥστε καὶ ἐκπίπτειν πολλάκις τῆς ἰδίας . . . . ὅταν μάλιστα κίνδυνος καὶ σκάνδαλον χωρῆσαί πως, εἰς λύμην τῆς ἀδελφικῆς σωτηρίας. Ταῦτα μὲν εἰκὸς ὑπὸ

πάντων, ὅσοι τῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ νόμῳ ὑπόκεινται, ἀλλ' ὑφ' ἡμῶν καὶ μάλα ἀρμόζει τηρεῖσθαι τῶν μοναχῶν, προσεχέστερον ἐπιμελουμένων τὸ τῆς ψυχικῆς σωτηρίας καλόν. Ῥέπει δὲ ὁ λόγος εἰς ταύτην τὴν ἔννοιαν. Ἐφιλονόμουν οἱ ἐν τῇ μονῇ τῶν Ἰβήρων καὶ οἱ ἐν τῷ Χηλανταρίῳ ἑνασκύμενοι μοναχοί, περὶ τοῦ τόπου τῆς Κομιτίσης καὶ τοῦ Στηλιαρίου, καὶ συνέβησαν ἀνωμαλίας, καὶ κρίσεις περὶ τούτου διάφοροι, ὡς ἄλλοθι δηλοῦται σαφέστερον. Ἐδόκει δὲ τὸ τῶν χηλανταρινῶν μέρος ὃ οὐκ ἦν, ἀνισχύρως ἀποδεικνύειν ἐπανατεινόμενον δεσποτικὴν ἐξουσίαν, ἐπὶ τῇ τοποθεσίᾳ τῆς Κομιτίσης καὶ τοῦ Στηλιαρίου κτᾶσθαι, τοῦθ' οὕτως ἔχειν νομίζον. Οἱ δὲ Ἰβήρες¹ καὶ αὐτοὶ ἀριδιηλότερον τὴν αὐτὴν δεσποτείαν ἐκπαλαί μὲν οὐκ ἐν τῆς καθ' ἡμᾶς μόνον χρόνοις ἰδίαν αὐτῶν εἶναι ἀπεδείκνυον δι' ὧν προὔτεινον.² γοραμμάτων ἔνστασιν οὐκ ἐποίουν οὐ μικρὰν οἱ Ἰβήρες, ὥστε πάντως ἐξῶσαι τοὺς Χηλανταρινούς. Ἀν(ην)έχθη δὲ ἡ τοιαύτη διαφορὰ τῇ ἡμετέρα μειοτιότητι παραγεγονυῖα, προσκυνήσεως χάριν, εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, καὶ τυχὸν εὐρεθείσῃ ἐν τῷ τόπῳ τῶν Καρουῶν, ἐν τῷ Προτάτῳ, πολλῶν καὶ ἄλλων παρόντων ὀσιωτάτων καθηγουμένων, προηγουμένων, καὶ γερόντων, τελείαν σύναξιν ἀποτελούντων, κατὰ τὴν ἐνταῦθα συνήθειαν. Καὶ ἐξῆν, σὺν Θεῷ, ἐξ ὧν ἡμῖν προὔφεροτο καὶ γοραμμάτων καὶ λόγων καὶ ἐπιχειρημάτων, καὶ πολλῶν ἄλλων τεκμηρίων, ἐρανίσαι φιλαλήθως τὸ δίκαιον ὡς καὶ συνήκαμεν, πλὴν, πολλῶν αἰτίων ἕνεκα, καὶ διὰ τὸ εἰρηρικώτερον, ὃ καὶ μᾶλλον φίλον Θεῷ, ἡμεῖς τε καὶ ἡ λοιπὴ σύναξις συμφερότερον ἔκρινε δεῖν ἀμφοτέρω τὰ μέρη, τῶν τε Ἰβήρων καὶ χηλανταρινῶν, κατὰ τὴν πάλαι ἐν Θεσσαλονίκῃ συμφωνίαν, τὴν ἐκεῖ ὑπὸ τε τοῦ κατὰ καιρὸν μητροπολίτου καὶ ἄλλων ἀνθρώπων ἀρχόντων τινων γεγονυῖαν, συμφωνησαί τε καὶ διαλλάξαι παρόντων οὐκ ἐκ τῆς μονῆς τῶν Ἰβήρων τῶν κάτωθεν ὑπογεγραμμένων πρὸς τοῖς ἄλλοις, καὶ ἐκ τῆς μονῆς τῶν χηλανταρινῶν, καὶ αὐτοὶ οἱ ὑπογεγραμμένοι καὶ πλείονες ἄλλοι, ἐστήσαμεν καὶ ἠσφαλίσαμεν αὐτοῖς ταύτην τὴν συμφωνίαν, ἐκουσίᾳ γνώμῃ καὶ θελήσει ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, ἵνα ὁμοῦ κρατῶσι καὶ κυριεύωσι καὶ νέμονται ἀμφοτέρω τὸς τόπους, τῆς Κομιτίσης καὶ τῶν Στηλιαρίων, καὶ τὰ κύκλω αὐτῶν, περὶ ὧν εἶχον τὴν διαφωνίαν καὶ τὰ δύο μοναστήρια τὸ τε τῶν Ἰβήρων καὶ τοῦ Χηλανταρίου, κοινῶς ὁμοῦ ἀσυνορίστως ἐπίσης ἀδελφικῶς, καὶ μήτε οἱ Ἰβήρες ἔχοιεν ἐξουσίαν ἐξῶσαι τοὺς χηλανταρινούς, μήτε οἱ χηλανταρινοὶ ἐξῶσαι τοὺς Ἰβήρας, ἀλλ' ὁμοῦ κρατεῖν καὶ καρποῦσθαι καὶ νέμεσθαι ἀδελφικῶς καὶ ἐπίσης, ὡς ἔφημεν καὶ πρὸς τούτῳ ἐστήσαμεν καὶ ἐβεβαιώσαμεν ἵνα μήτε οἱ Ἰβήρες ἄλλους ποτε, ἐν οἷῳ δὴ καλέσματι τοῦ καιροῦ, ἔχωσιν ἐξουσίαν ἄλλους ἀντιεσάξαι εἰς τὸν τόπον, μήτε μὴν οἱ χηλανταρινοὶ καὶ αὐτοὶ ἄλλους, ποτὲ ἀντιεσάξωσι, ἐν οἷῳ δὴ καιρῷ, εἰς τὸν αὐτὸν

¹ ἀκαταλλήλως ἐπαναλαμβάνει Ἰβήρες, Ἰβήρων, ἀντὶ Ἰβηριτῶν, Ἰβηρίται.

² βασιλικῶν; ἴσως ἄλλη λέξις.

τόπον, ἀλλ' ἢ¹ μόνον τῶν δύο μοναστηρίων καὶ ἄνθρωποι καὶ πράγματα, ὡς γνήσιοι ἐξουσιάζωσι καὶ νέμονται καὶ καρπῶνται· ἔχειν δὲ ταύτην τὴν συμφωνίαν καὶ εἰρηναίαν εἰς τὸν ἅπαντα αἰῶνα διαλλαγὴν τὸ βέβαιον καὶ ἀσφαλὲς ἀποφαινόμεθα. Βούλονται δὲ καὶ αὐτὰ τὰ μέρη ἀμφοτέρω καὶ συνέθεντο ἐπὶ τούτῳ τὸ καλὸν τῆς ἀγάπης ταύτης συμφώνημα. Παρακάλεσαν δὲ καὶ τοῦτο σημειωθῆναι καὶ στρωθῆναι ἐνταῦθα· ἐπειδὴ οἱ ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις τῆς τε Κομιτίσης καὶ τῶν Σηλιαρίων εὐρισκόμενοι ὑπηρεταί, τεταγμένοι παρὰ τῶν δύο μοναστηρίων, πολλάκις ἀτακτοῦσι, ἐπὶ σκανδάλῳ, ὡς συμβαίνει, ὅπως, ἢ ποτέ τι παρόμοιον τύχοι γενέσθαι, παρέχωσιν εἴδησιν ἀλλήλους οἱ κατὰ καιρὸν ἡγούμενοι καὶ προεσιῶτες καὶ ἀδελφικῶς ἐνούμενοι, πῆ μὲν παιδεύωσι τὸν ἀδικοῦντα ὑπηρετήν, πῆ δὲ τοῦ τόπου ἐκβάλλωσιν, ἔτερον ἀντεισάγοντες, πῆ δὲ καὶ ἄλλως κυβερνῶσιν, κατὰ τὸ δόξαν συμφερότερον. Εἰς ταῦτα οὖν πάντα τὰ ἡμέτερον γράμμα τὸ πατριαρχικὸν ἐγένετο εἰς διηρηκῆ μνήμην καὶ ἀσφάλειαν, διατί δὲ συμβαίνει τινὰς μεταγενεστέρους πολλάκις τὰ πάλαι μὲν συμφωνηθέντα ὑπὸ τῶν προεσβυτέρων ἀναιτίως πειροῦσθαι διαλύειν, κακία καὶ ἀγνωσία καὶ μωρία φερομένους, διὰ τοῦτο ἀποφαινόμεθα ἐν ἀγίῳ Πνεύματι, εἴ τις ποτε βουληθῆ τὴν ἄνωθεν συμφωνίαν ἀνατρέψαι, παρασαλεῦσαι, παραβῆναι καὶ παραλλάξαι, καὶ μὴ προσεχῶς² φυλάττειν καὶ τηρεῖν τὰ ὅσα ἀνωτέρω³ περιέχεται, ἢν' εἴη ἀφωρισμένος καὶ ἀσυγχώρητος ἀπὸ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος, τῆς ὁμοουσίου καὶ ἀδιαιρέτου καὶ ἀσυγχύτου Τριάδος, καὶ μετὰ θάνατον ἄλυτος, ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ὡς σκανδαλοποιὸς καὶ ἐχθρὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἢ μερὶς αὐτοῦ μετὰ Ἰούδα τοῦ προδότου. Εἰς δὴλωσιν δὲ ἐγράφη τὸ παρὸν καὶ ἀνεγνώσθη ἐνώπιον τῆς συνάξεως ἀπάσης, ὑπογράφεται δὲ ὑπὸ τῶν ὀσιωτάτων πατέρων τῶν ἐν τῇ μονῇ τῶν ἱβήρων, καὶ τῶν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Χηλνταρίου· κατὰ τὸ ἰαχίγ' ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας, μαίον κδ'.

† Κύριλλος ἐλέω Θεοῦ πάπας καὶ πατριάρχης τῆς μεγάλης πόλεως Ἀλεξανδρείας.

† Ὁ ἐκ τῆς Ἁγίας Λαύρας Ἀβέρκιος μοναχὸς καὶ γέροντας τῆς συνάξεως.

† Παχώμιος ἱερομόναχος καὶ προηγούμενος τῆς σεβασμίας μονῆς τοῦ Βατοπεδίου.

† Ὁ Ξηροποτάμου Κωνσταντῖνος ἱερομόναχος καὶ προηγούμενος ἐκ τῆς τοῦ Λιονυσίου Λεόντιος γέροντας.

† Θεοφάνης ἱερομόναχος ἐκ τοῦ Σταυρονηκῆτα.

¹ ἴσως ἀλλ' ἢ, ἢ ἴσως ἀλλ' οἱ.

² δηλαδὴ προσεκτικῶς.

³ ἐν τῷ γράμματι ἢ λέξις ἀνώτερον.

† Ὁ ἐκ τῶν ῥωσῶν Σεραφεῖμ ἱερομόναχος (ὑποκάτωθεν ἀκριβῶς ἀνευσταυροῦ)· καὶ καθηγούμενος Κασταμονίτου Ἀζαρίας.

† Γρηγόριος ἱερομόναχος ἐκ τῆς τοῦ Σίμωνος Πέτρας.

† Ὁ προηγούμενος τοῦ Καρακάλου Φίλιππος ἱερομόναχος.

† Ὁ καθηγούμενος τοῦ Κουλτουμουσίου Θεωνᾶς ἱερομόναχος.

Πρὸς τ' ἀριστερὰ τοῦ ἀναγνώστου κεχωρισμένως ὑπογράφουσιν :

† ὁ πρόην Κίτρος Ἱερεμίας.

† ὁ ταπεινὸς ἐπίσκοπος Ἱερισσοῦ καὶ Ἀγ. Ὁρως Χαρολάμης καὶ μετ' αὐτοὺς ὑπογραφαὶ κεῖνται σλαβωνικαί.

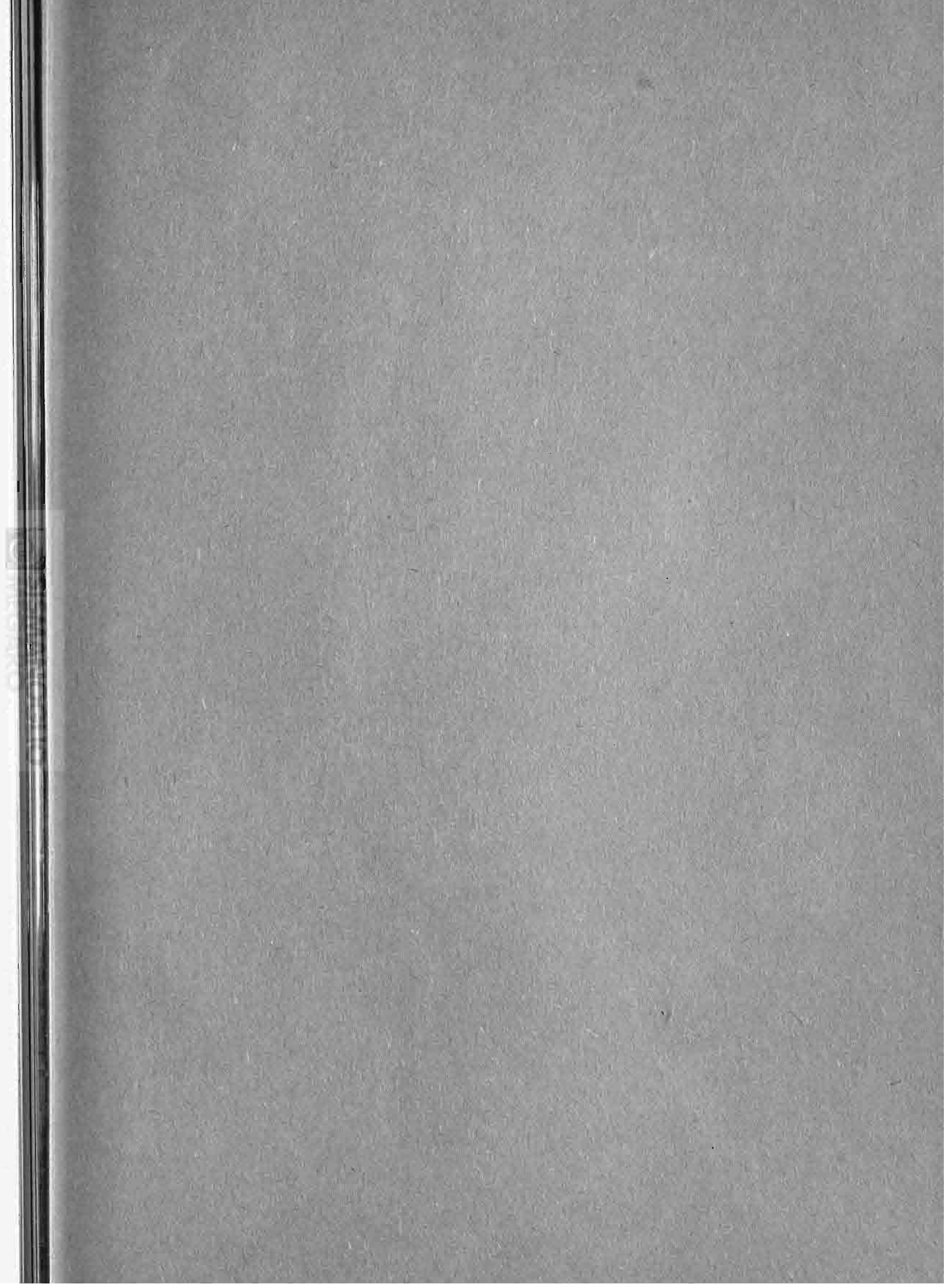
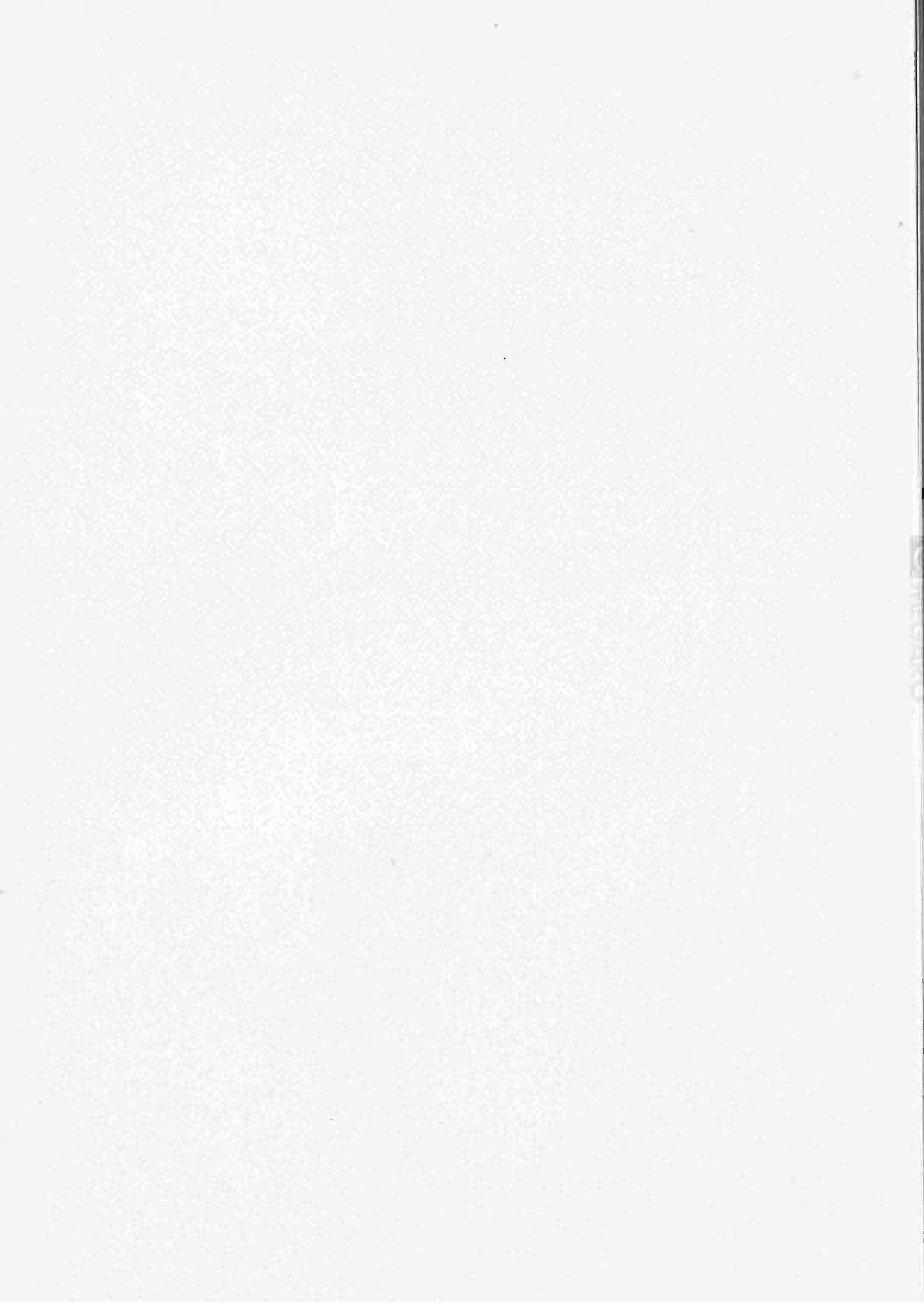
* *

Ὑπενθυμίζω εἰς τοὺς φιλόστοργους τὰς δύο τοῦ Λουκάρεως ἐπιστολάς, τὰς ἐκδοθείσας ὑπὸ Περικλέους Ζεζλέντη. Ἐγράφησαν λατινιστί, ἐστάλησαν δὲ πρὸς Ἀλέξιον καγκελλάριον τοῦ Γουσταίου Ἀδόλφου τῆς Σουηδίας, τοῦ βασιλέως ἡρώος. Διὰ τῆς πρώτης, στελλομένης τῇ 1/11 Ἰουλίου 1632, τέσσαρας μῆνας πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Γουσταίου, ζητεῖ ἵνα τὸ σταλὲν εἰς τὸν βασιλέα χειρόγραφον, ἰδίᾳ δὲ τὸ ἐν αὐτῷ ὑπόμνημα εἰς τὸν Ἰώβ, ἐκδοθῆ τύποις· διὰ τῆς δευτέρας τῇ 20 Σεπτεμβρίου 1633 γεγραμμένης, συλλυπεῖται μὲν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Γουσταίου, συμβάντι τῇ 6 Νοεμβρίου 1632, συντόμως δ' ἀφηγεῖται τὰς τῶν δυτικῶν νεωτέρας ῥαδιουργίας ἐπὶ καταλήψει τῶν Ἀγίων Τόπων (Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογ. Ἐταιρίας τῆς Ἑλλάδος· τ. 5, 90-93, Βελούδου Χρυσόβουλλα καὶ Γράμματα).

Ἄλλ' ἢ σπουδαιότερα τῶν τοῦ Λουκάρεως ἐπιστολῶν, ἀναφερομένη εἰς τὰς ἐν Εὐρώπῃ θρησκευτικὰς ἀντεγλήσεις καὶ διενέξεις, ἦν γνωστὴ τῷ ἀειμνήστῳ Μελετίῳ Ἀθηναίων, ταῦτα γράφοντι (Ἐκκλησ. Ἰστ. Γ' 430)· «Πατριαρχῆς Ἀλεξανδρείας ἐγένετο, μετὰ Μελέτιον τὸν Πηγᾶν, Κύριλλος ὁ Λούκαρις, Κρητικὸς τὸ γένος καὶ Κωνσταντῖνος πρότερον ὀνομαζόμενος, ἀνήρ πεπαιδευμένος, ἐν παιδείᾳ, καὶ ἀρετῇ, ὅστις κατὰ τὸ 1612 ἔτος, ἐπιστολὴν Ἐκκλησιαστικὴν γράψας ἐν Κωνσταντινουπόλει πρὸς Οὐῦταν Βογάρδον τὸν τῆς αἰσχομιτῶν πόλεως, καθ' ὃν ἐν τῷ Βελγίῳ ἢ τῶν Ἀρμενιανῶν ἐσφορίᾳ διχοστασία, εἰς τὴν ὁποίαν πρὸς τοῖς ἄλλοις λέγει· «φαίνονται τινες ἐξονειδίζοντες τὴν τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἀμάθειαν, ὅτι αἱ τῶν γραμμάτων σπουδαί, καὶ ἡ φιλοσοφία εἰς ἄλλα μέρη μετέβησαν, ἀλλὰ πάντως διὰ τοῦτο, ὅτι νῦν ἀμαθῆς ἐστὶν ἡ Ἀνατολική, λίαν μακαρία δύναται νομισθῆναι μὴ γινώσκουσα ὅποῦται εἰσὶν αἱ ὀλέθριοι ζητήσεις, αἱ τὰς τῶν ἀνθρώπων ἀκοὰς κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον μαιίνουσαι».

διὰ τὸ πιστὸν τῆς ἀντιγραφῆς

Μ. Ι. Γ.

 SISMANOGGIO
MEGLIO